

Kültür ve Ekonomi Sarkacında Yeni Toplumsal Hareketler: Sarı Yelekliler ve Gezi Parkı Vakaları

Beyza Yılmaz Sönmez, Karabük Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-4784-8071

E-Posta: beyzayilmaz@karabuk.edu.tr

Utku Aybudak, Karabük Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-1859-5770

E-Posta: utkuaybudak@gmail.com

Öz

Bu çalışma, Fransa'daki Sarı Yelekliler hareketi ile Türkiye'deki Gezi Parkı eylemlerini Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) teorisi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, bu iki toplumsal hareketin neden farklı talepler etrafında örgütlendiğini kültür ve ekonomi sarkacı üzerinden açıklamaktır. Sarı Yelekliler, neoliberal politikaların yol açtığı ekonomik eşitsizliklere, vergi adaletsizliklerine ve sosyal devletin zayıflamasına karşı güçlü bir tepki olarak ortaya çıkarken; Gezi Parkı eylemleri daha çok yaşam tarzına, kentsel mekâna ve kimlik temelli taleplere dayalı bir mobilizasyon süreciyle şekillenmiştir.

Çalışmada bu farklılaşmanın kökenleri üç bağlamda incelenmektedir: Ulusal kimliğin inşa süreçleri, kapitalist sistem içerisindeki konumlanma ve prekaryalaşma deneyimleri ile toplumsal yapıdaki iktidar ilişkilerinin dağılımı. Ulusal kimliğin inşası, kolektif aidiyetlerin yönünü belirlerken; kapitalist sistemdeki konum ekonomik beklentileri ve kırılabilirlikleri şekillendirmekte, iktidar dağılımı ise toplumsal taleplerin ifade biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Fransa'daki hareket, sınıfsal temelli ekonomik kaygıları daha açık biçimde görünür kılarken; Türkiye'deki hareket kültürel ve siyasal temsil krizine odaklanmıştır. Bu durum, neoliberal krizin her iki ülkede farklı tarihsel-sosyolojik dinamikler aracılığıyla deneyimlendiğini göstermektedir.

Analiz, Yeni Toplumsal Hareketler teorisinin yalnızca kimlik ve kültürel temsiliyet boyutuyla değil, aynı zamanda ekonomi-politik bağlamla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Biçimsel açıdan YTH kapsamına giren bu hareketler, içerik açısından birbirinden ayrılmakta; Sarı Yelekliler ekonomik adalet talebini öne çıkarırken, Gezi Parkı eylemleri daha çok özgürlük, yaşam tarzı ve demokratik temsil eksenli bir direniş olarak şekillenmektedir. Bu farklılaşmanın karşılaştırmalı bir perspektifle analizi, toplumsal hareketlerin günümüzde nasıl çeşitlendiğini ve neoliberal krizin farklı coğrafyalarda hangi taleplerle ifadesini bulduğunu daha iyi kavramamıza olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak, her iki hareket de neoliberalizmin yarattığı temsil ve eşitsizlik krizinin yansımalarıdır; ancak taleplerin içeriği, yerel tarihsel koşullar ve toplumsal yapıların özgünlükleri tarafından belirlenmektedir. Bu çalışma, YTH teorisini kültürel ve ekonomik boyutları birlikte dikkate alan bir bakış açısıyla geliştirmeyi amaçlamakta ve toplumsal hareketliliğin anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Toplumsal Hareketler, Sarı Yelekliler, Gezi Parkı, Neoliberalizm, Toplumsal Temsil Krizi.

New Social Movements on the Pendulum of Culture and Economy: The Cases of the Yellow Vests and Gezi Park

Abstract

This study offers a comparative analysis of the Yellow Vests movement in France and the Gezi Park protests in Turkey within the framework of New Social Movements (NSM) theory. The primary aim is to explain why these two social movements organized around different sets of demands by situating them along the culture–economy axis. The Yellow Vests emerged as a strong reaction to the economic inequalities produced by neoliberal policies, tax injustices, and the erosion of the welfare state, whereas the Gezi Park protests took shape through a mobilization process centered on lifestyle, urban space, and identity-based demands.

The study examines the roots of this divergence across three dimensions: The processes of national identity construction, positioning within the capitalist system and experiences of precaritization, and the distribution of power relations within the social structure. National identity formation directs the orientation of collective affiliations; positioning within the capitalist system shapes economic expectations and vulnerabilities; and the distribution of power directly influences the ways in which social demands are expressed. While the French case made class-based economic concerns more visible, the Turkish case was more closely tied to a cultural and political crisis of representation. This contrast illustrates how the neoliberal crisis has been experienced through distinct historical and sociological dynamics in each context.

The analysis demonstrates that New Social Movements theory should be considered not only in terms of identity and cultural representation but also in relation to its political-economic dimensions. Although both movements formally fall within the scope of NSM, they diverge significantly in content: The Yellow Vests foregrounded the demand for economic justice, whereas the Gezi Park protests were shaped as a resistance driven by claims for freedom, lifestyle autonomy, and democratic

representation. Examining this divergence from a comparative perspective provides a clearer understanding of how contemporary social movements diversify and how the neoliberal crisis finds expression through different demands across various geographies.

In conclusion, both movements can be understood as reflections of the crisis of representation and inequality generated by neoliberalism; however, the content of their demands is shaped by local historical trajectories and the specificities of social structures. This study seeks to contribute to the understanding of social mobilization by advancing an approach to NSM theory that takes cultural and economic dimensions into account together.

Keywords: New Social Movements, Yellow Vests, Gezi Park, Neoliberalism, Crisis of Political Representation.

Giriş

Toplumsal hareketler genellikle politik-ekonomik sistemlerin krize girmesiyle ortaya çıkan tepkilerdir. Bu hareketler, olağanüstü koşullar altında toplanma, eylem ve protestoların sürekli hale gelmesiyle şekillenir. Ortak bir antagonizma etrafında örgütlenen toplumsal hareketler, mevcut düzeni dönüştürmeyi hedefler; bu doğrultuda, hareketin katılımcıları düzenli olarak kitlesel gösteriler gerçekleştirir.

Bu bağlamda çalışmanın konusunu, küresel çapta etkili olduğu kabul edilen neoliberal krizin farklı coğrafyalarda tetiklediği toplumsal hareketlerin dinamiklerinin ve taleplerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın odak noktası, neoliberal paradigmanın yarattığı kriz ortamında Fransa ve Türkiye gibi farklı coğrafyalarda yükselen popülist toplumsal hareketlerin, neoliberal modele yönelttikleri taleplerin niteliksel farklılığıdır; zira Fransa’da bu talepler ağırlıklı olarak ekonomik eşitsizliklere odaklanırken; Türkiye’de ise daha çok kültürel ve kimlik temelli kaygılar etrafında şekillenmektedir. Fransa örneğinde, Sarı Yelekliler hareketinde ekonomik eşitsizlik, satın alma gücündeki düşüş ve sosyal devlet hizmetlerinin yetersizliği gibi ekonomik kaygılar ön plana çıkarken; Türkiye örneğinde Gezi Parkı eylemleri, kentsel dönüşüm projelerine karşı tepki, ifade özgürlüğü talepleri ve kimlik siyasetine ilişkin itirazlar daha belirleyici olmuştur. Bu çalışmada, Fransa ve Türkiye örnekleri üzerinden, neoliberalizmin farklı coğrafyalardaki etkileri, ortaya çıkan toplumsal tepkilerin benzerlikleri ve farklılıkları, ekonomik ve kültürel taleplerin içeriği ve bu taleplerin politik sistemler üzerindeki etkileri gibi konulara odaklanılacaktır. Bu karşılaştırma, hem neoliberalizmin küresel etkilerinin daha iyi anlaşılmasına hem de farklı coğrafyalardaki toplumsal

hareketlerin dinamiklerinin daha net bir şekilde ortaya konmasına katkı sağlayacaktır.

Fransa'daki toplumsal hareketlerin analizi, popülizmin rolünü anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Popülizm, halkın ekonomik ve sosyal adaletsizliklere yönelik tepkisini, çoğunlukla elit karşıtı ve indirgemeci bir söylemaracılığıyla siyasal düzlemde taşıyan birmantıkolaraktan tanımlanmaktadır (Mudde, 2004; Laclau, 2007). Bu çerçevede, Fransa'da 2018 itibarıyla yükselen Sarı Yelekliler hareketi, özellikle artan yaşam maliyetleri ve sosyal devletin gerilemesi karşısında şekillenen ve halk-merkezli bir söylemle mobilize olan bir tepki hareketi olarak, literatürde sıklıkla popülist dinamiklerle birlikte ele alınmaktadır. Türkiye'deki Gezi Parkı eylemleri ise, doğrudan bir "popülist dalga" içerisinde değerlendirilmekten ziyade, kentsel dönüşüm süreçlerine, ifade özgürlüklerinin sınırlandırılmasına ve iktidarın toplumsal yaşam üzerindeki artan müdahalelerine karşı gelişen kitlesel bir tepkinin dışavurumu olarak öne çıkmıştır. Bununla birlikte, Gezi sürecinin söylemsel düzeyde "halk" ve "iktidar" arasında simgesel bir karşıtlık kurduğu; temsili siyaset biçimlerinin dışında alternatif bir kamusal alan yaratma iddiası taşıdığı ölçüde, sınırlı da olsa popülist bir boyut içerdiği söylenebilir. Ancak bu tespit, Türkiye'deki toplumsal hareketlerin küresel ölçekteki popülist dalgayla doğrudan ve örtüşen bir ilişkisi olduğu iddiası anlamına gelmemelidir. Türkiye örneğinde popülizmin daha çok siyasal iktidar düzeyinde, özellikle de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemindeki söylem ve stratejilerde görünür hâle geldiği açıktır. Bu nedenle Fransa ve Türkiye örnekleri, popülizmin farklı bağlamlarda nasıl ortaya çıktığını – birinde muhalif bir toplumsal hareket, diğerinde ise iktidar pratiği biçiminde – karşılaştırmalı olarak değerlendirmek için anlamlı bir zemin sunmaktadır.

Bu çalışma, yeni toplumsal hareket (YTH) örnekleri olarak iki farklı ülkede ortaya çıkan Sarı Yelekliler ve Gezi Parkı eylemlerinin taleplerinde görülen farklılaşmanın sebebini tarihsel sosyolojik bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, bu hareketlerin, yeni sosyal hareketler teorisinin öngördüğü kriterlere ne ölçüde uyduğunun analiz edilmesi ile popülist söylemlerin bu süreçteki rolünün teorik olarak tartışılması hedeflenmektedir. Özellikle neoliberal kriz bağlamında, popülizmin toplumsal hareketlerin biçimlenmesinde ve taleplerinin belirlenmesindeki etkisi incelenerek, bu tür hareketlerin nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği daha iyi anlaşılabilecektir. Bu bağlamda, çalışmanın önemli bir boyutu, Fransa ve Türkiye'deki toplumsal hareketlerin popülist dinamikleri ile ekonomik ve

kültürel talepleri nasıl geliştirdiğini detaylı bir şekilde analiz ederek, mevcut teorilerin ışığında toplumsal ve politik bağlamda bu hareketlerin nasıl şekillendiğine dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktır. Bu çalışmada ileri sürülen argümanlar, niteliksel ve yorumlayıcı yöntemle ele alınacak olup ikincil kaynak verileri, ilgili siyasi aktörlerin mikro süreç içerisindeki söylemleri ve görsel materyallerden yararlanılarak analitik bir metot ile takip edilecektir. Özellikle, Sarı Yelekliler hareketindeki ekonomik eşitsizliklere ve sosyal devlet hizmetlerinin zayıflamasına yönelik tepkiler ile Gezi Parkı eylemlerindeki toplumsal ve siyasal kutuplaşmanın derinleştiği kimlik temelli dışlanma ve siyasi özgürlüklerin sınırlandırılmasına yönelik tepkiler her iki ülkede de güçlü toplumsal hareketlere dönüşmüştür. Bu çalışmada, bu hareketlerin siyasi sonuçları ve popülist söylemlerin bu hareketlerin seyrini nasıl etkilediği incelenecektir.

Neoliberal Kriz, Popülizm ve Yeni Toplumsal Hareketler

Neoliberal paradigma ekonomik karar alma süreçlerini teknik uzmanlık eksenine taşıyarak, bu süreçleri demokratik denetimden arındırdı ve vatandaşların siyasal katılım olanaklarını ciddi biçimde sınırlandırdı (Crouch, 2004: 4-6). Ekonomik politikaların oluşturulmasında halkın görüşlerinin sistematik biçimde dışlanması, yalnızca demokratik temsilin içeriğini boşaltmakla kalmadı, aynı zamanda siyasal süreçlere duyulan toplumsal güveni de aşındırdı (Duman, 2018: 136). Bu bağlamda, neoliberalizm, demokratik katılımı ikincil bir mesele olarak görerek, siyasal meşruiyetin teknokratik rasyonaliteye dayandırılmasına yol açtı. Dolayısıyla bu gelişmeler, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren giderek daha görünür hale gelen YTH’nin yükselişine de zemin hazırlamış oldu (Della Porta, 2015: 12-15).

Neoliberalleşme ve Yükselen Popülizm

Neoliberalizm, devletin ekonomik işleyişteki rolünü minimize etmeyi, serbest piyasa mekanizmalarını ise iktisadi ve toplumsal düzenin temel koordinatörü haline getirmeyi hedefleyen ideolojik ve politik bir proje olarak kabul edilir (Harvey, 2021: 10). Bu bağlamda, neoliberalizmi, piyasanın kendiliğinden işleyişini mutlaklaştıran, ekonomik etkinliğin devlet müdahalesinden bağımsız olarak sağlanabileceği inancına dayanan bir yaklaşım olarak özetleyebiliriz. Bu çerçevede neoliberal yaklaşım, devleti mülkiyet haklarını güvence altına alan ve piyasa işleyişine müdahale etmeksizin yalnızca kuralları denetleyen bir “hakem” konumuna indirgemektedir (Harvey, 2021: 2-7).

1980’lerden itibaren küresel ölçekte yaygınlık kazanan bu paradigma, siyasal iktidarın kitlelerden uzaklaştığı, ekonomik karar alma süreçlerinin

demokratik denetimden çıkarak giderek daha az şeffaflaştığı bir dönemi beraberinde getirdi (Stiglitz, 2003). Neoliberal politikalar, devletin sosyal ve düzenleyici rolünü zayıflatırken, piyasanın belirleyici gücünü artırdı ve bireysel sorumluluğu toplumsal yükümlülüklerin yerine koydu. Bu yaklaşım, toplumsal refahın piyasa mekanizmaları aracılığıyla sağlanabileceği inancına dayandırıldı. Ancak neoliberalizmin temel vaadi olan “damlayan zenginlik” (*trickle-down economics*)¹ yaklaşımı, tersine bir etki yaratarak toplumları kazananlar ve kaybedenler şeklinde ikiye ayırdı (Piketty, 2014). Nihayetinde, neoliberal politikaların ekonomik büyümeyi ve refahı tabana yayacağı yönündeki iddiası, pratikte derinleşen eşitsizlikler ve toplumsal kutuplaşmalarla gelişti.

Küreselleşme süreçleriyle birlikte sermayenin uluslararası hareketliliği artarken, emek piyasaları daha da esnekleşti, bu da iş güvencesizliğini artırdı (Harvey, 2021: 33-36). Stiglitz (2015), özelleştirmelerin, kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesinin, sendikal hakların zayıflatılmasının ve sosyal devletin geri çekilmesi gibi politikaların gelir dağılımındaki eşitsizliği hiç olmadığı kadar derinleştirdiğini öne sürer. Sonuç olarak, hem küresel hem de ulusal ölçekte tarihsel olarak eşi benzeri görülmemiş düzeyde toplumsal kutuplaşmalar ve yapısal eşitsizlikler ortaya çıktı. Bu durum, toplumsal güvensizliği artırarak bireylerin derin bir gelecek kaygısına sürüklenmesine neden oldu.

2008 küresel finansal krizi ise neoliberal modelin yapısal kırılganlıklarını görünür kılarak sistemin kendi iç dinamikleriyle sürdürülebilir olmadığı gerçeğini gözler önüne serdi (İşcan, 2018: 120). Krizin etkileri, özellikle yoksul ve orta gelirli sınıflar üzerinde yıkıcı sonuçlar yaratarak geniş toplumsal kesimlerde hoşnutsuzluk ve adaletsizlik duygusunu pekiştirdi. Bu bağlamda, kriz sonrası dönemde siyasal alanda belirginleşen en önemli eğilimlerden biri, halkın siyasal elitlere ve geleneksel partilere olan güven kaybı üzerinden yükselen popülist siyaset oldu (Inglehart ve Norris, 2016: 30-31).

Popülizm, siyasal gücün “halkın iradesi” temelinde yeniden yapılandırılması gerektiğini savunan, halk ile seçkinler arasındaki yapay bir ikilik üzerinden meşruiyet inşa eden bir siyasal söylem ve stratejidir (Laclau, 2007). Elbette literatürde popülizme dair çok sayıda farklı tanım ve yaklaşım mevcuttur; kimi çalışmalar popülizmi bir ideoloji, kimi ise bir siyasal stil ya da strateji olarak ele alır (Mudde ve Kaltwasser, 2017). Ancak bu çalışmada popülizm, Laclaucu söylem kuramı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda popülizm, belirli bir ideolojik içeriğe sahip olmaktan ziyade, farklı toplumsal

taleplerin bir “biz” kimliği altında eklemelenmesiyle oluşan söylemsel bir form olarak kavramsallaştırılır.

Laclau’ya göre popülizm, toplumsal alandaki heterojen taleplerin birleştirilerek “halk” kategorisi etrafında bütünleştirilmesi sürecidir. Bu süreçte “halk”, özsel bir toplumsal grup değil; farklı taleplerin simgesel olarak eklemelendiği boş bir gösteren haline gelir (Laclau, 2005: 93-96). Popülist söylemin temel işlevi, bu talepleri hegemonik bir bütünlük içerisinde bir araya getirerek bir “biz” (halk) ve “onlar” (seçkinler/iktidar) karşıtlığı, yani antagonistik bir ayırım yaratmaktır. Bu antagonizma, siyasal kimliklerin oluşumunda merkezi bir rol oynar ve mevcut düzenle bir kopuş tahayyülüne olanak tanır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında popülizm, belirli bir ideolojik yönelimin ötesinde, siyasal özne inşasının söylemsel bir biçimi olarak ele alınmakta; özellikle neoliberalizmin yarattığı dışlanma, güvencesizlik ve temsil krizi bağlamında, popülist momentlerin nasıl yükseldiği tartışılmaktadır.

Neoliberal dönemin yarattığı eşitsizlikler ve dışlanmışlık duygusu, popülist hareketlerin yükselişini besleyen temel dinamikler arasında yer alır. Bu hoşnutsuzluk ortamında popülist liderler, elitlere karşı halkın sözcülüğünü üstlendiklerini iddia ederek siyaseti yeniden kitlelerle ilişkilendirmeye çalışır. Ancak bu söylem, çoğu zaman demokratik kurumların zayıflamasına, otoriter eğilimlerin meşrulaşmasına ve siyasal kutuplaşmanın derinleşmesine yol açmaktadır (Odabaş, 2021: 12). Bu bağlamda, siyasal temsile dair yaşanan kırılmalar ve kitlesel güvencesizlik yalnızca popülist hareketleri değil; aynı zamanda toplumsal temelli kolektif eylem biçimlerini de yeniden şekillendirir. Özellikle YTH’nin ortaya çıkışında bu sürecin belirleyici bir rol oynadığı görülür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde öğrenci hareketleriyle özdeşleşen toplumsal hareketler, bilgi toplumunun ortaya koyduğu değerler doğrultusunda “yeni” olarak tanımlanmaya başlandı (Touraine, 1981). Bu hareketler, geleneksel sınıf temelli mücadelelerden farklı olarak; kadın hakları, çevre duyarlılığı, savaş karşıtlığı, barışçıl direnişler ve kültürel kimlik talepleri gibi konulara odaklanmakla birlikte özellikle de orta sınıf kesimlerden destek buldular (İçli, 2015: 418-419). Toplumsal hareketlerin biçimsel ve içeriksel bu dönüşümü, bu olgulara yönelik analiz araçlarının da çeşitlenmesine yol açtı. Bu bağlamda, ekonomik ve siyasal taleplerin ötesine geçen ve hareketlerin kültürel boyutuna odaklanan açıklamalar, özellikle kültürelci yaklaşımın etkisiyle öne çıktı.

Kültürelci yaklaşım, toplumsal olguların anlaşılmasında kültürün belirleyici olduğunu savunurken, YTH teorisi de bu yaklaşımı benimseyerek klasik sınıf temelli analizlerden farklılaşmaktadır (Offe, 1985). Ancak bu bölümde çalışma, kültürel taleplerin ortaya çıkışını yalnızca kültürel söylemlerle sınırlı biçimde açıklamamakta; bu talepleri, neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı dışlanma, güvencesizlik ve temsil krizleri bağlamında değerlendiren ekonomi-politik bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu çerçevede, kimlik, çevre ya da yaşam tarzı temelli hareketler dahi, esasen kapitalist yeniden yapılanmanın yol açtığı sosyo-ekonomik kırılmaların kültürel düzlemdeki tezahürleri olarak yorumlanmaktadır (Fraser, 1995: 78-80).

Klasik toplumsal hareketler, erken kapitalist dönemde üretim ilişkilerinden doğan işçi-sermayedar çelişkileri temelinde şekillenirken iktidarı elde ederek sistemi dönüştürme niyetini haizdiler (Tilly, 1978: 69-75). YTH ise daha çok kültürel kimlik, yaşam tarzı, aidiyet ve çevresel duyarlılık gibi temalar üzerinden organize olmakla beraber sistemi bütünüyle devrimci bir biçimde dönüştürmeyi hedeflemek yerine, mevcut yapının içindeki eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri görünür kılmayı amaçlamaktadırlar (İçli, 2015: 417-418). Burada, mevcut sosyo-politik düzene, kurumlara ve yapılar karşı alternatif görüşlerin belirttiği; bu görüşlerden doğan toplumsal hareketlerin ise hem siyasal ilişkileri hem de bu ilişkilerdeki dönüşüm süreçlerini etkilediği bir durum söz konusudur. Ayrıca dönüşüm, hareketin radikal aktivizm kapasitesi doğrultusunda gelişebilmektedir.

Bu bağlamda, YTH; otoriter eğilimlere karşı eleştirel duruş sergileyen, bireysel ve kolektif özerkliği savunan ve çoğunlukla marjinalize edilmiş grupların kendilerini ifade etme aracı olarak literatürde yer alır. Hareketlerin taleplerinin demokratik temsil kanallarında değil, doğrudan eylem biçimlerinde ortaya çıkması ise, katılımcı siyasal süreçlerde kitlelerin dışlanmışlık hissinden kaynaklanmaktadır.

Kapitalizmin krizlerine birer refleks olarak gelişen kolektif eylemler, tarihsel ve mekânsal bağlama bağlı olarak çeşitli biçimlerde tezahür etmiştir. Ancak bu eylemlerin yeniden kitlesel bir nitelik kazanması, özellikle 2008 küresel finansal krizinin ardından neoliberalizmin yapısal krizinin görünür hâle gelmesiyle birlikte, uluslararası düzeyde bir ivme kazandığı gözlemlenmektedir (Streeck, 2021: 15). Nitekim bu kriz yalnızca ekonomik yapıları değil; aynı zamanda siyasal temsili, toplumsal bütünleşmeyi ve kamusal alanı da derinden etkiledi.

Neoliberal ekonomik sistemin, yani serbest piyasa ilkeleriyle işleyen ekonomi modelin, toplumsal adalet anlayışını aşındırması ve kamusal değerleri piyasa mantığına tabi kılması, siyasal sistem ile toplum arasındaki ilişkiyi giderek zayıflattı. Neoliberal sistemde temsili demokrasi, piyasa merkezli teknokratik bir “yönetişim” modeline dönüştü ve karar alma süreçleri toplumsal taleplerden koparak bürokratik aygıtların kontrolüne girdi (Streeck, 2016: 87-88). Dolayısıyla bu gelişmeler, siyasal sistemin meşruiyetini aşındırdı ve demokratik katılım alanlarının daralmasına neden oldu. Böylelikle ekonomik, siyasal ve toplumsal sistemlerin birbirine içkin yapısı nedeniyle bir alandaki kriz, diğer sistemleri de tetikleyerek çok katmanlı bir kriz sarmalını ortaya çıkardı. 2008 sonrası dönemde yaşanan bu çoklu krizler, her birinin kendine özgü toplumsal tepkilerini ve kolektif eylem biçimlerini beraberinde getirdi.

Ancak bu süreçte yükselişe geçen yalnızca toplumsal hareketler olmamış; aynı zamanda demokratik temsil mekanizmalarında kendisini ifade edemeyen geniş halk kesimleri, politik-ekonomik alandaki derin memnuniyetsizliklerini popülist siyasal söylemlere yönelterek farklı bir siyasal çıkış yolu da aradılar. Popülist siyasetçiler de bu memnuniyetsizliği basitleştirilmiş çözümler ve halk-merkezli söylemler aracılığıyla kendi lehlerine kanalize edebildiler (Mudde ve Kaltwasser, 2017: 1-5). Bu noktada popülizm ve toplumsal hareketler arasındaki ilişki tek yönlü bir etkileşimden ziyade, karşılıklı ve dolaylı biçimde birbirini şekillendiren dinamik bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Popülist liderler, toplumsal hareketlerin taleplerini kendi söylemleri doğrultusunda dönüştürerek onları hegemonik bir siyasal stratejiye entegre etmeye çalışırken, bu durum taleplerin daha radikal ve kutuplaştırıcı bir yapıya evrilmesine yol açabilmektedir. Aynı zamanda bu etkileşim, toplumsal hareketlerin örgütlenme biçimlerini ve eylem repertuarlarını da değiştirebilir (Laclau, 2005: 81-90). Başlangıçta yatay, ağ tabanlı ve liderlikten uzak bir yapı arz eden bu hareketler, popülist söylemlerin etkisiyle giderek daha merkeziyetçi, lider odaklı ve kitlesel biçimlere bürünebilir. Böylece, toplumsal hareketlerin başlangıçtaki çoğulcu ve eleştirel yapısı, popülist siyaset tarafından dönüştürülme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Gerbaudo, 2012: 37).

2008 küresel finansal krizinin ardından, farklı coğrafyalarda yükselen toplumsal hareketler, neoliberal ekonomik sistemin yarattığı yapısal eşitsizliklere karşı kolektif bir tepki biçimi olarak ortaya çıktılar. Bu dönemde

öne çıkan Occupy Wall Street ve Gezi Parkı eylemleri, yalnızca kültürel taleplerle sınırlı olmayan, aksine ekonomik adaletsizliklere karşı güçlü bir eleştiri barındıran hareketler olarak dikkat çekmektedir (Gürcan, 2019: 72-74). Her iki hareket de neoliberalizmin toplumsal eşitsizliği derinleştiren etkilerine karşı daha adil bir ekonomik düzen talebiyle şekillenmiş ve sistemin temsil krizine doğrudan itirazda bulunmuştur.

Bu hareketlerin içeriği, klasik YTH teorisinin öne sürdüğü gibi yalnızca kültürel kimlikler, yaşam tarzı talepleri ya da bireysel özerklik gibi meselelerle sınırlı değildir. Aksine, ekonomik adaletsizlik ve sınıfsal dışlanma gibi konuların yeniden kamusal alanda görünür hale gelmesi, bu teorisinin kültürel indirgemeci yönünün sorgulanmasına yol açmaktadır. YTH kuramı, toplumsal değişimin temel dinamiğini kültürel taleplerde ararken, kapitalist sistemin emek-sermaye çelişmesini ikincil düzeye indirgemekte ve böylelikle sınıfsal mücadele dinamiklerini göz ardı etmektedir.

Bu bağlamda, Arap Baharı, Gezi Parkı eylemleri, İspanya'daki Öfkeli Hareketi (Indignados), Black Lives Matter ve Sarı Yelekliler Hareketi (*Mouvement des Gilets Jaunes*) gibi örnekler, neoliberal politikaların yarattığı ekonomik kırılmalara karşı gelişen kolektif eylem biçimleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Sarı Yelekliler Hareketi, hem doğrudan ekonomik talepler içermesi hem de temsil krizine karşı radikal bir halk tepkisi barındırması yönüyle, popülist söylemlerle de kesişmektedir. Bu nedenle, söz konusu hareket sadece sınıfsal bir tepki değil; aynı zamanda popülizmin kitlesel seferberlik potansiyelini de barındıran karma bir yapı arz etmektedir.

İndirgemeci eleştirilerin ardından, YTH yaklaşımının sınırlılıkları yeniden tartışmaya açık hale gelmiştir. Neoliberal dönemde yükselen toplumsal hareketler, yalnızca kültürel farklılıklar üzerinden şekillenen kolektif özneleşmeler değildir; aynı zamanda sınıfsal dışlanmanın, güvencesizleşmenin ve ekonomik adaletsizliğin somut ifadesi haline gelmiş tepkisel kolektif yapılarıdır (Fraser, 2011: 138-140). Bu da YTH teorisinin günümüz dinamiklerine cevap vermekte yetersiz kaldığını ve ekonomi-politik bağlamda yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, popülist hareketlerle toplumsal hareketler arasında kurulan ilişki, neoliberal kriz bağlamında hem teorik hem de ampirik düzlemde yeniden ele alınmalıdır. Toplumsal hareketlerin içerdiği ekonomik talepler, sistem karşıtı muhalefetin sınıfsal karakterini yeniden ön plana çıkarırken; popülist siyasetin bu talepleri kendi hegemonik projelerine entegre etme çabası, bu hareketlerin dönüşümünü de etkilemektedir.

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisine Eleştirel Bir Yaklaşım

Sarı Yelekliler Hareketi'ne ilişkin çözümlemeye geçmeden önce, Yeni Toplumsal Hareketler yaklaşımının toplumsal hareketleri kültürel kimlikler ve yaşam tarzı talepleriyle sınırlandıran perspektifinin, kapitalist üretim ilişkilerine içkin olan emek-sermaye çatışmasını ihmal eden yapısal sınırlarının tartışılması önem arz etmektedir.

YTH kuramının teorik temelleri, esas olarak kültürel kimlikler, yaşam tarzları ve değer sistemleri üzerinden şekillenmektedir. Bu kuramsal çerçevenin önemli isimlerinden Alain Touraine, sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçişle birlikte toplumsal çatışma dinamiklerinin dönüşüm geçirdiğini ileri sürer. Ona göre, sınıf temelli mücadelelerin yerini, kültürel özerklik, kimlik siyaseti ve yaşam biçimi üzerinden şekillenen yeni çatışma biçimleri almıştır (Touraine, 1997: 31). Touraine, üretim ilişkilerinden kaynaklanan emek-sermaye çelişkilerinin artık temel toplumsal çelişkiyi oluşturmadığını, bunun yerine bireylerin öznel deneyimlerine dayanan kültürel taleplerin ön plana çıktığını savunur. Ancak bu yaklaşım, kapitalizmin yapısal dinamiklerini göz ardı etme riski taşıdığı için ekonomi-politik bakış açısından eleştiriye açıktır.

Benzer biçimde, Jürgen Habermas da toplumsal hareketleri yalnızca sınıf mücadelesinin bir uzantısı olarak değil, “yaşam dünyasının sömürülmesine” karşı bir tepki biçimi olarak konumlandırır. Habermas’a göre modern toplum, sistemsel mantığın (kâr, verimlilik, güç) yayılmasıyla birlikte bireylerin yaşam dünyasını kuşatarak toplumsal değerleri erozyona uğratmaktadır. Bu durumda toplumsal hareketler, sistemin rasyonalist ve araçsal akıl temelindeki işleyişine karşı, dayanışma, iletişimsel akıl ve normatif değerlere dayanan bir tepki üretmektedir (Akkol, 2019: 173). Yaşam dünyasının bu şekilde sömürülmesi, insanlar arasında yabancılaşma, anlam kaybı ve haksızlık algısı yaratır. İşte bu noktada, yaşam dünyasının değerlerini korumak ve yeniden canlandırmak isteyen insanlar bir araya gelerek toplumsal hareketleri başlatırlar (Torun, 2018: 181-185). Ancak bu perspektif de, ekonomik yapının belirleyici etkisini geri plana itmesi bakımından sınırlı kalmaktadır. Yaşam dünyasının sömürülmesi süreci, çoğu zaman ekonomik sömürüyle iç içe geçmiş biçimde ilerlemekte; bu nedenle ekonomi-politik dinamikleri dışlayan bir analiz, toplumsal hareketlerin temel motivasyon kaynaklarını eksik yansıtmaya tehlikesi taşımaktadır.

YTH kuramı içerisinde önemli bir başka isim olan Ronald Inglehart, toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını, modernleşme süreçleriyle birlikte toplumsal

değerlerde yaşanan dönüşüm üzerinden açıklar. Inglehart (1997), maddi değerlerden post-materyalist değerlere geçişin, özellikle genç kuşaklarda çevrecilik, bireycilik, eşitlik ve kendini gerçekleştirme gibi taleplerin yükselmesini sağladığını belirtir. Bu geçiş sürecinde, yaşlı kuşaklar ise geleneksel değerler olan aile, din ve toplumsal hiyerarşi gibi değerlere daha fazla bağlılık gösterir. Dolayısıyla bu kuşaklar arasında gerçekleşen değer çatışmaları, toplumda gerilimlere ve bölünmelere neden olur. Özellikle genç kuşakların, modern değerlere uygun bir toplum yaratma isteği ve mevcut sistemde bu değerlere yer verilmediğini düşünmeleri, YTH'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu hareketler de eşitsizlik, adaletsizlik ve çevre sorunları gibi konularda seslerini duyurarak, toplumda değişim talep ederler (Halis-Öztürk, 2020: 395). Ancak bu yaklaşım da toplumsal hareketlerin yapısal bağlamını göz ardı etme tehlikesini beraberinde getirir. Zira, post-materyalist değerler çoğu zaman yalnızca simgesel talepler olarak değil, aynı zamanda maddi eşitsizliklerin ve güvencesizliğin ifadesi olarak da karışımıza çıkabilmektedir.

Bu çerçevede, YTH kuramının kültürel indirgemeci açıklamaları, özellikle neoliberal dönemde ekonomik taleplerin yeniden belirleyici hale gelmesiyle birlikte yetersiz kalmaktadır. 2008 küresel krizinin ardından yükselen toplumsal hareketler; sadece kimlik, kültür veya yaşam tarzı meseleleriyle değil, aynı zamanda emek güvencesi, gelir adaleti ve toplumsal eşitlik talepleriyle şekillenmiştir. Bu gelişmeler, toplumsal hareketlerin ekonomi-politik bir bağlamda yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, YTH yaklaşımı içerisinde Claus Offe, bu hareketlerin sınıfsal karakterini analiz eden önemli düşünürlerden biridir. Ancak Offe, YTH'lerin klasik sınıf temelli mücadelelerden farklı olarak, büyük ölçüde orta sınıf kökenli toplumsal gruplar tarafından şekillendirildiğini savunur (Offe, 1985: 832-835). Bu doğrultuda, YTH'lerin katılımcı profili; yüksek eğitim düzeyine sahip, hizmet sektöründe veya kamu kurumlarında istihdam edilen bireylerden oluşur. Offe'ye göre, bu hareketler geleneksel işçi sınıfının maddi taleplerinden çok yaşam kalitesi, çevre, insan hakları, bireysel özerklik ve kamusal alanın yeniden inşası gibi post-materyalist temalara odaklanmaktadır.

Bu farklılaşma, yalnızca katılımcıların sınıfsal konumlarıyla değil, aynı zamanda devletle kurdukları ilişki biçimiyle de belirginleşir. Geleneksel toplumsal hareketler devleti baskı ve sömürü mekanizması olarak görürken;

YTH devleti yalnızca bir “karşıt güç” olarak değil, aynı zamanda taleplerin iletebileceği bir müzakere alanı olarak da değerlendirir (Offe, 1999: 72-81). Bu durum, YTH’lerin çatışma yerine diyaloga dayalı bir siyasal mücadele biçimi geliştirmesiyle sonuçlanır. Ne var ki, bu özellik de hareketlerin sistem içi reformist karakterini ön plana çıkarırken, köklü yapısal dönüşüm talebini geri plana itmektedir.

Toplumsal hareketler literatüründe, hareketlerin yalnızca kültürel veya sınıfsal düzeyde değil, çok katmanlı sosyo-ekonomik ve siyasal dinamiklerle birlikte ele alınması gerektiği yönünde bir eğilim gelişmiştir. Bu eğilime göre, hareketlerin oluşumunu ve yönünü belirleyen başlıca üç boyut vardır: sosyo-ekonomik yapı, siyasal fırsatlar ve hareket kültürü (McAdam vd., 2001). Bu çerçeveye göre, toplumsal krizler yalnızca maddi taleplerin değil, aynı zamanda kimlik temelli taleplerin de harekete geçmesini tetikler; ancak bu taleplerin içeriği ve yönelimi, mevcut siyasal fırsat yapısı ve toplumsal kültürel bağlam tarafından şekillendirilir.

Bu nedenle, toplumsal hareketlerin analizinde yalnızca kültürel göstergelere veya katılımcı profiline odaklanmak yeterli değildir. Aksine, siyaset, ekonomi ve toplum arasındaki etkileşim biçimleri, hareketlerin dinamiklerini anlamak açısından kritik önemdedir. Neoliberal dönemde derinleşen ekonomik eşitsizlikler, güvencesizlik ve temsiliyet krizleri, toplumsal hareketlerin yalnızca kültürel değil aynı zamanda yapısal düzeyde talepler ürettiğini göstermektedir. Dolayısıyla YTH kuramı, özellikle son dönemde ortaya çıkan ekonomik temelli kolektif eylem biçimlerini açıklamakta sınırlı kalmakta; bu bağlamda hareketleri ekonomi-politik düzlemde yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Sistemi reformist biçimde dönüştürmeyi hedefleyen YTH, çoğu zaman belirli bir antagonizmayı görünür kılarak bu çatışma zeminine yaslanan ve farklı ideolojik eğilimleri ile kimlikleri bünyesinde barındıran heterojen yapılar olarak ortaya çıkar. Laclau ve Mouffe’un (2012) söylem kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde, bu hareketler hegemonik düzenin çözülme anlarında açığa çıkan siyasal boşluklarda şekillenen, farklı talepleri “eklemlenebilir” bir bütünlük içinde bir araya getirmeye çalışan söylemsel pratikler olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, yeni toplumsal hareketlerin siyasal söylem yelpazesi oldukça geniştir; farklı toplumsal kesimlerin farklılaşmış taleplerini ortak bir “biz” söylemi altında birleştirme kapasitesine sahiptir (Offe, 1985: 833). Bu ortak taleplerin formüle edilmesi ve seferber edilmesi sürecinde, hareketler zaman zaman popülist söylem repertuarından da

yararlanabilmektedir. Zira popülizm, mevcut siyasal ve ekonomik düzenin dışında kalmış kitlelerin hoşnutsuzluklarını ifade etmede etkili bir araç işlevi görebilmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2017: 4-5).

Ancak burada önemli bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Popülizmin dayandığı siyasal tasavvur, halkı homojen ve bütünlüklü bir özne olarak kurgularken; YTH'nin çoğunlukla çoğulcu, çok katmanlı ve heterojen yapıları, bu homojen halk anlayışıyla çelişmektedir. Dolayısıyla popülizm ile YTH arasındaki ilişki, teorik olarak her zaman uyumlu bir birliktelik sergilememektedir. Ancak bazı özgül örneklerde bu iki dinamiğin iç içe geçerek birbirini etkilediği görülmektedir.

Bu bağlamda, Sarı Yelekliler Hareketi, hem YTH'nin hem de popülist söylemin keşiştiği bir örnek olarak değerlendirilebilir. Hareketin katılımcıları; farklı siyasal eğilimlere, toplumsal kimliklere ve sınıfsal pozisyonlara sahip bireylerden oluşmalarına rağmen, ortak bir çatıda ekonomik talepler etrafında birleşmiştir. Hareketin temel motivasyon kaynağı, neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı yapısal eşitsizlikler ve yaşam maliyetlerinin artışıdır (Brunet ve Guignard, 2019: 45-52). Bu bağlamda hareket, ekonomik elitlere yöneltilmiş bir muhalefet popülizmini de içinde barındırmakta ve geniş halk kitlelerinin hoşnutsuzluğunu dile getirmektedir. Öte yandan, küreselleşme ve neoliberalleşme süreçlerinin emeği güvencesizleştirilmesi, yerinden etmesi ve metalaştırması, yeni kolektif eylemlerde sınıfsal bilincin dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Kolektif hareketler, artık yalnızca üretim ilişkilerindeki çelişkilere değil; güvencesizliğe, sosyal dışlanmaya ve ekonomik kırılganlıklara karşı da örgütlenmektedir (Fraser, 2005). Bu bağlamda, Sarı Yelekliler hareketi, klasik YTH kriterlerinden bağımsız olarak, neoliberal ekonomik paradigmanın krizi bağlamında ortaya çıkan, ekonomi-politik temelli bir toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir. Hareketin barındırdığı popülist nitelikler, ekonomik eşitsizlik karşıtı kolektif eylemle iç içe geçmiş ve neoliberal sistem eleştirisinin toplumsallaşmasında işlevsel bir rol oynamıştır.

Sarı Yelekliler Hareketi ve Gezi Parkı Eylemleri

Toplumsal olayların ortaya çıkışı ve gelişimi, çok boyutlu bir süreçtir. Coğrafi ve kültürel determinizmden ziyade, toplumsal, ideolojik, siyasal ve ekonomik yapıların karmaşık etkileşimi, bu olayların oluşumunda belirleyici rol oynar. Zaman ve mekanın göreliliği bağlamında değerlendirildiğinde, toplumsal olaylar, içinde yer aldıkları tarihsel ve coğrafi bağlamın bir ürünü olarak ortaya çıkar (Can ve Taşçı, 2016: 152). Bir toplumun siyasal gelenekleri ve

sistemleri de toplumsal hareketlerin ortaya çıkıp çıkmayacağı konusunda belirleyicidir (Öztürk ve Daldal, 2021: 4).

Çalışmanın bu bölümünde Sarı Yelekliler hareketinin ortaya çıkışı, neoliberal ekonomi politikalarına yönelik eleştirileri ele alınacaktır.

Sarı Yelekliler Hareketi: Eylem Kültürü ve Popülist Refleks

Fransa’da kolektif eylemler, tarihsel olarak siyasal kültürün önemli bir parçası olarak görülür. Grevler, sokak gösterileri ve protestolar, yurttaşlık bilinciyle özdeşleşen yaygın bir siyasal katılım biçimi olarak değerlendirilir (Fillieule, 1997). Ancak Sarı Yelekliler Hareketi’ni yalnızca bu kültürel belirlenimcilikle açıklamak, hareketin sosyo-ekonomik ve siyasal bağlamını görünmez kılar ve yapısal nedenleri arka planda bırakır. Söz konusu toplumsal hareketleri anlamlandırabilmek için onları şekillendiren ekonomi-politik bağlamı analiz etmek; özellikle de neoliberal dönüşümün Fransa’daki yapısal etkilerini dikkate almak gerekir.

Bu çerçevede Sarı Yelekliler Hareketi’ni anlamak için yalnızca Macron hükümetinin politikalarına değil, ondan önceki iktidarların bıraktığı sosyo-ekonomik mirasa da bakmak gerekir. 1980’li yıllardan itibaren Fransa’da benimsenen neoliberal politikalar, refah devleti ilkelerinin aşınmasına neden olmuştur. Kamu harcamalarının kısıtlanması, sosyal yardımlarda kesintilerin gerçekleştirilmesi ve iş güvencesinin azalması gibi uygulamalar toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Nicolas Sarkozy döneminde başlayan sosyal devletin aşındırılması süreci, François Hollande yönetiminde de devam etmiş; Macron döneminde ise bu çizgi daha sert biçimde kurumsallaşmıştır (Manjhi, 2024).

2008 küresel finansal krizinin ardından; kamu harcamalarının kısıtlanması, sosyal güvenlik sisteminin ticarileştirilmesi ve vergi yükünün emekçi sınıflara kaydırılması gibi uygulamalar, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan, orta sınıf ve alt sınıfa mensup bireylerde ciddi bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bununla beraber, 2016-2019 arasında yoksul sayısının 8,8 milyondan 9,2 milyona çıkması, bu toplumsal hoşnutsuzluğun somutlaşmasının da bir göstergesi niteliğindedir (Gobert ve Monchatre, 2023). Bu durum, Sarı Yelekliler gibi kitlesel mobilizasyonların da toplumsal zeminini hazırlamıştır.

Diğer taraftan, neoliberal paradigmanın güç kazanmasıyla birlikte merkez sağ ve sol partilerin siyasal alandaki geleneksel hegemonyası halk nezdinde giderek zayıflamıştır. Bu temsil krizinin yarattığı boşluk ise hem radikal sağ

ve solun yükselişine hem de popülist söylemlerin ivme kazanmasına olanak tanımıştır (Norris ve Inglehart, 2019: 73). Özellikle 2008 küresel finans krizi, Fransa’da da neoliberal politikaların sorgulanmasını hızlandırarak ekonomik kırılanlıkları derinleştirmiş ve siyasal temsil mekanizmalarının etkinliğini daha fazla tartışılır hâle getirmiştir. Öyle ki seçmenlerin artan biçimde boş oy (*vote blanc*), geçersiz oy (*vote nul*) kullanması ya da seçimlere katılmaması (*abstention*) gibi tepkisel davranışlar, Fransız demokrasisinde temsile duyulan güvenin zayıfladığına da işaret etmektedir.²

Böylesi bir süreçte yükselen Emmanuel Macron, 2017 yılında “ne sağ ne sol” söylemiyle geleneksel merkez sağ ve merkez sol partilerin dışında konumlanan, siyasal yelpazenin dışından gelen bir figür olarak iktidara gelmiş olsa da, izlediği politikalar kısa sürede sermaye yanlısı bir karakter kazanmıştır.³ Özellikle vergi reformları, servet vergisinin kaldırılması, emeklilik reformu ve iş gücü piyasasının esnekleştirilmesine yönelik adımlar, halkın geniş kesimlerinde alım gücünün düşmesine, yaşam maliyetlerinin artmasına ve kamu hizmetlerine erişimin zorlaşmasına yol açmıştır. Bu politikalar, ekonomik büyüme hedefi doğrultusunda yürütülse de gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması, sosyal devletin gerilemesi ve emek güvencesinin zayıflaması, toplumsal hoşnutsuzluğu ciddi ölçüde artırmıştır.

Macron hükümeti, 2022 seçimleri öncesinde toplumda derinleşen hoşnutsuzlukları gidermek amacıyla ekonomik iyileştirme vaatlerinde bulunmuş; ancak izlenen kemer sıkma politikaları nedeniyle bu vaatler büyük ölçüde yerine getirilememiştir.⁴ Bu durum, halk nezdinde siyasal sisteme duyulan güvenin daha da zayıflamasına ve yurttaşların mevcut demokratik mekanizmalardan dışlandıkları algısının güçlenmesine yol açmıştır. Macron’un “ne sağ ne sol” söylemine dayanan politikası, pratikte giderek sermaye yanlısı bir yönetim anlayışına dönüşmüş, böylece sosyal adalet beklentileri karşılanamayan geniş kitlelerde siyasal yabancılaşma derinleşmiş ve ciddi bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Bu hoşnutsuzluk kendisini ilk olarak 2018’de Sarı Yelekliler Hareketi biçiminde kitlesel kolektif eylemlerle dışa vurmuştur (Öztürk ve Daldal, 2021: 4). Bu bağlamda Sarı Yelekliler Hareketi, bir yandan uzun süredir uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı yapısal eşitsizliklere karşı bir tepkinin ürünü, diğer yandan ise özellikle Macron iktidarında derinleşen temsil krizine karşı gelişmiş taban düzeyli bir kolektif eylem biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Nitekim Emmanuel Macron’un, merkez sağ ve sol partilerin çözülme sürecinde doğan siyasal boşluğu doldurarak iktidara gelmiş olması, söz

konusu hareketin yalnızca mevcut düzene değil, aynı zamanda doğrudan Macroncu siyaset anlayışına yönelen bir karakter taşımasına neden olmuştur. Hareketin popülist refleksi ve ekonomik eşitsizlik temelinde şekillenen talepleri, onun hem yeni toplumsal hareketler kategorisine hem de halkçı-popülist siyaset dinamiklerine içkin yönlerini bir araya getirmiştir.

Sarı Yelekliler Hareketi, özünde Fransa’da farklı sosyal sınıfları bir araya getiren çok katmanlı bir toplumsal tepkidir. Katılımcı profili büyük ölçüde kırsal bölgelerde yaşayan, ulaşım olanaklarına bağımlı ve hizmetlere erişimde dışlanan bireylerle; sosyal statü kaybı yaşayan kentli orta sınıf unsurlarından oluşmaktadır (Gürcan, 2019). Hareket başlangıçta, yüksek yaşam maliyetleri ve artan eşitsizliklere karşı gelişen yaygın bir taban tepkisini temsil etmiş; herhangi bir partizan ya da ideolojik çerçeveden ziyade, çoğulcu talepler ve doğrudan katılıma dayanan bir ifade biçimi olarak örgütlenmiştir. Ancak zamanla, kurumsal siyasetle kurulan mesafenin derinleşmesi ve temsil kanallarının kapalı olması nedeniyle, hareket giderek halk-elit karşıtlığına dayalı popülist siyasal söylem kullanmıştır (Yıldırım, 2023: 128).

Bu süreçte Sarı Yelekliler, yalnızca ekonomik adaletsizliklere karşı bir tepki olmaktan çıkarak, sistem karşıtı bir söylem benimseyen siyasal aktörlerden etkilenen ve kimi zaman da radikal sağın söylemleriyle temas kuran bir hattın parçası hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, kolektif eylemlerin siyasal potansiyelinin her zaman demokratik yönelimlerle sınırlı kalmadığını; temsil krizi derinleştikçe, bu tür hareketlerin popülist anlatılarla da eklemlenebildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim hareketin söylemsel parçalanması ve siyasal temsil sistemine duyulan güvensizlik, kurumsal diyalogun yerini giderek tepkisel mobilizasyona bırakmasına neden olmuştur.

Dolayısıyla, Sarı Yelekliler sadece Macron yönetiminin değil, bununla birlikte önceki dönemlerde biriken yapısal eşitsizliklerin ve temsil sisteminin çözülmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fransa’daki geleneksel siyasal partilerin halkın somut taleplerine karşılık verememesi, yurttaşların sokağı alternatif bir siyasal ifade alanı olarak görmesine neden olmuş; böylece siyasal enerjinin kurumsal siyaset yerine sokakta, daha da önemlisi kurumsal temsile alternatif olarak şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Hareketin coğrafi yayılımı da bu sosyo-ekonomik kırılmaları açık biçimde yansıtmaktadır. Kırsal bölgeler ile büyük şehirler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklar, protestoların çok katmanlı bir sosyolojik zeminde

gelişmesine neden olmuştur. Kırsal kesimlerde yaşayan bireyler, artan ulaşım maliyetleri, azalan kamu hizmetleri, sosyal dışlanma gibi sorunlarla mücadele ederken; büyük şehirlerde yaşayanlar ise yüksek yaşam maliyetleri, konut sorunu ve güvencesizlik gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadır (Brunet ve Guignard, 2019: 19). Özellikle taşra bölgelerinde toplu taşıma altyapısının zayıf olması, Paris gibi büyük şehirlerin kapsamlı ulaşım ağlarıyla keskin bir tezat oluşturarak, kültürel öfke ve aidiyetsizlik hissini körüklemiştir. Bu durum, yalnızca sınıflar arası maddi eşitsizlikleri değil, aynı zamanda mekânsal adalet sorununu da gündeme getirmiştir (Harvey, 2012: 22).

Fransa’da uygulanan neoliberal ekonomi politikaları, orta ve alt sınıfların sosyal ve ekonomik konumlarında yapısal bir zayıflamaya yol açmış; bu durum, güvencesizlik ve statü kaybı yaşayan geniş kesimlerin siyasal alanda daha görünür biçimde mobilize olmasına zemin hazırlamıştır.⁵ Özellikle orta düzey yöneticiler, beyaz yakalı çalışanlar ve hizmet sektörü emekçileri, kamu hizmetlerinin zayıflatılmasına ve vergi politikalarına tepki göstermiştir. Bu bağlamda Sarı Yelekliler Hareketi, yalnızca işçi sınıfının değil, çözölen orta sınıfın da sisteme karşı yükselen eleştirilerinin somutlaştığı bir halk hareketi niteliği taşımaktadır.

Hareketin temel talepleri; kamu hizmetlerinin güçlendirilmesi, daha adil bir vergi politikası ve gelir eşitsizliğinin azaltılması gibi yapısal düzenlemelere yöneliktir. Bu talepler; asgari ücretin yükseltilmesi, emeklilik yaşının düşürölmesi, maaşların iyileştirilmesi, servet vergisinin yeniden yürürlüğe konması, akaryakıt vergilerinin kaldırılması ve kamusal hizmetlere eşit erişimin sağlanması gibi açık ve somut beklentiler etrafında şekillenmektedir. Aynı zamanda bu taleplerin, neoliberal politikalara karşı sosyal refah talebini yansıttığı da savunulmaktadır (Gobert ve Monchatre, 2023). Bunlara ek olarak, yurttaş inisiyatifi yoluyla doğrudan referandum düzenlenmesi, Cumhurbaşkanlığı görev süresinin sınırlandırılması ve seçilmişlerin geri çağırılabilmesi gibi talepler de kurumsal temsile olan güvensizliğin somut ifadesi haline gelmiştir.

Sarı Yelekliler Hareketi’nin gündeminde yer alan bir diğer önemli talep ise iş gücü piyasasında yaşanan yapısal sorunların çözümüne ilişkindir. Özellikle göçmen iş gücünün piyasadaki artan rolü, düşük ücretli istihdam olanaklarının yaygınlaşması ve işverenlerin maliyet avantajı nedeniyle yerli işçilerin işsiz bırakılması, ulusal iş gücü piyasasında ciddi bir ücret baskısı yaratmıştır. Düşük ücretler ve artan işten çıkarmalar, hareketin içinde yer

alan pek çok birey için doğrudan yaşamsal bir meseleye dönüşmüştür. Macron hükümeti ise bu sorunu, piyasa merkezli bir yaklaşımla, “işçi özgürleştirme” ve “işverenlerin işçi bulmakta yaşadığı zorluklar” söylemiyle meşrulaştırmaya çalışmıştır (Abecassis, 2023: 7). Ancak bu yaklaşım, toplumsal eşitsizliğin ve iş güvencesizliğinin yapısal nedenlerini göz ardı etmiş, geniş halk kesimleri açısından tepkiyle karşılanmıştır.

Göçmen emeğine yönelik artan tepkiler, yalnızca etno-kültürel bir refleksle değil, sınıfsal bir kaygı ve ekonomik güvencesizlik algısıyla da bağlantılıdır. Göçmen emeği, çoğunlukla sistemin yarattığı güvencesizlik ortamının bir sonucu olarak hedef haline gelmiş; böylece ekonomik talepler ile toplumsal aidiyet meseleleri iç içe geçmiştir. Bu bağlamda Sarı Yelekliler, yalnızca ekonomik adaletsizliğe değil, aynı zamanda iş gücü piyasasında yaşanan yapısal dönüşüme yönelik bir tepkiyi de temsil etmektedir.

Kamu hizmetleri, özellikle sağlık hizmetleri bağlamında, hareketin başka bir önemli protesto alanını oluşturmaktadır. Fransa uzun yıllar boyunca kapsayıcı ve güçlü bir kamu sağlığı sistemi ile örnek gösterilmişse de, son on yıllarda benimsenen neoliberal reformlar, bu sistemin giderek ticarileştirilmesine zemin hazırlamıştır. Özel sağlık sigortasının zorunlu hale getirilmesi, kamu sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine yönelik yapısal bir adım olarak değerlendirilmekte ve bu süreç, kamu hizmetlerini piyasa kurallarına entegre etme eğiliminin bir tezahürü olarak okunmaktadır.

Devlet hastanelerindeki bakım kalitesinin düşmesi, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kesimler açısından ciddi sorunlara neden olmuştur. Hastane sayısının azalması, sağlık personeli yetersizliği ve acil servislerde yaşanan uzun bekleme süreleri, halkın sağlık sistemine yönelik güvenini zedelemiştir. “Ölecek kadar beklemek” (*Attendre jusqu'à en mourir*) gibi halk arasında yaygınlaşan ifadeler, yaşanan sorunların gündelik yaşam üzerindeki etkisini çarpıcı biçimde yansıtmaktadır. Bu durum, birçok yurttaşı istemeden de olsa özel sağlık hizmetlerine yönelmeye zorlamış; böylece kamu ile özel arasında erişim temelli derin bir eşitsizlik ortaya çıkmıştır.⁶ Kamu hizmetlerine erişimdeki bu gerileme, hem şehir merkezlerinde yaşayan orta sınıfları, hem de kırsal bölgelerde yaşayan düşük gelirli grupları doğrudan etkilemiş; böylece hareket, farklı sosyo-ekonomik arka planlardan gelen bireylerin ortak talepler etrafında birleşmesini mümkün kılmıştır. Sarı Yelekliler Hareketi, bu anlamda, neoliberal politikaların neden olduğu ekonomik ve sosyal eşitsizliklere karşı geliştirilen taban örgütlü bir “sıradan halk” hareketi olarak şekillenmiştir.

Hareketin eylem repertuarı da bu talepler kadar dikkat çekicidir ve bu yönüyle klasik protesto biçimlerinden önemli ölçüde ayrılır. Yüz binlerce kişinin katıldığı ve haftalarca süren kitlesel yürüyüşler, otoyol ablukaları, vergi dairelerinin işgali, belediye binalarına sembolik müdahaleler ve “sarı yelek” giyilerek yapılan görsel protestolar bu repertuarın parçasıdır. Bu eylem biçimleri, klasik sendikal yapıların dışında ve kurumsal siyasetle ilişkisiz olarak tabandan örgütlenmiş yeni bir kolektif eylem biçimini ortaya koymaktadır (Gobert ve Monchatre, 2023).

Eylemcilerin en belirgin tepkisi, yakıt vergisine karşı olmuştur. Bu vergi, özellikle kırsalda yaşayan düşük ve orta gelirli kesimlerin ekonomik yükünü artırmış, halkın alım gücünü zayıflatmıştır. Macron hükümeti ise bu vergiyi çevre duyarlılığı gerekçesiyle savunmuş, ancak halkın bu eleştirilerini çevreye duyarsızlık olarak yaftalaması, hükümet ile yurttaşlar arasındaki iletişim kopukluğunu daha da derinleştirmiştir.⁷ Böylece, çevresel kaygılar ile sınıfsal adalet talepleri arasında bir anlatı çatışması oluşmuştur.

Sarı Yelekliler kendilerini siyasal partiler üstü bir halk hareketi olarak tanımlamış; geleneksel siyasal yapılara güven duymadıkları için kurumsal siyasetle mesafeli bir tutum benimsemişlerdir. Hareketin başta hiçbir lidere veya örgüte bağlı olmaması, yatay katılım yapısıyla örgütlenmesi ve kararların sosyal medya üzerinden doğrudan tartışılması, onu klasik parti ve sendika tabanlı hareketlerden ayırmıştır. Her ne kadar başlangıçta popülist bir söylem barındırmasa da, halk-elit karşıtlığı üzerinden gelişen söylemleri, popülist hareketlerin temel bileşenlerini de yansıtmaktadır. Siyasal sisteme güvensizlik, karar alma süreçlerinde doğrudan halk katılımı talebi ve referandum çağrılarında bulunma zamanla hareketin popülist söylemsel çerçeveye kaymasına yol açmıştır. Ayrıca, yurttaş inisiyatifleri ve liderden arındırılmış yatay katılım modelleri de hareketin popülist izler taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak bu popülizm sağ veya sol siyaset ile kendisini özdeşleştirmemiş; temsili demokrasiye genel bir itiraz biçimi olarak yer bulmuştur. Radikal sağ ve sol partiler de bu hareketin içinde örgütleyici bir rol üstlenmemiş; ancak zamanla harekete dışarıdan destek vermiştir.

Hareket, farklı siyasal yönelimlere sahip geniş bir kesimin desteğini almış, bu nedenle hem radikal sağ hem de radikal sol siyasi aktörler, Sarı Yeleklileri kendi ideolojik çerçeveleri doğrultusunda yorumlama eğiliminde olmuştur (Gürçan, 2019: 451). Radikal sağ, hareketi Avrupa Birliği karşıtlığı, göçmen karşıtlığı ve ulusal kimlik vurgusu temelinde sahiplenirken; radikal sol, ekonomik eşitsizlikler, çevresel adalet ve sosyal haklar üzerinden destek

sunmuştur.⁸ Ancak her iki siyasi yönelim de, yapısal çözüm üretmektense popülist ve tepkisel söylemlerle hareketin taleplerini kendi siyasal ajandalarına entegre etme çabasına girmiş ve durumu girift hale getirmiştir. Bu durum, hareketin çoğulcu yapısının siyasal anlamda araçsallaştırılmasına ve taleplerin sistematik çözümler yerine simgesel ve kutuplaştırıcı söylemlerle ifade edilmesine neden olmuştur. Böylece, temsil krizine tepki olarak ortaya çıkan demokratik kolektif eylem, yer yer popülist retorik eylemiyle yön değiştirerek siyasetin kurumsal kanallarından uzaklaşmış, bu da mevcut sistemin krizini daha karmaşık hale getirmiştir.

İşaret edildiği gibi, Sarı Yelekliler Hareketi, başlangıçtan itibaren kendisini bağımsız ve siyasal partiler üstü bir halk hareketi olarak tanımlamış; herhangi bir siyasi parti, sendika veya geleneksel örgütlü yapıyla doğrudan ilişkilendirilmemeye özen göstermiştir. Ancak Macron hükümeti, hareketi marjinalize etmek ve siyasal meşruiyetini zayıflatmak amacıyla eylemcilerin, aşırı sağcı Ulusal Birlik (eski adıyla *Front National*) lideri Marine Le Pen tarafından kışkırtıldığını öne sürmüştür.⁹ Le Pen'in, hareketin ilk günlerinden itibaren çeşitli açıklamalarla Sarı Yelekliler'i desteklediğini belirtmesi, hareketin aşırı sağ ile ilişkilendirilmesine yol açmış ve bu durum, özellikle Fransız solunun hareketle mesafeli bir tutum benimsemesine neden olmuştur.¹⁰

Marine Le Pen ve Ulusal Birlik Partisi (*Rassemblement National*) hareketin taleplerini sahiplenmekle birlikte, doğrudan aktif bir katılım sergilemekten kaçınmıştır.¹¹ Le Pen, hareketin lidersiz ve heterojen yapısını göz önünde bulundurarak, Sarı Yelekliler'in kurumsal bir siyasal güce dönüşmesini engellemek istemiştir. Partisi, Sarı Yelekliler'i doğrudan örgütlemek yerine, hareketin ekonomik taleplerini desteklediğini açıklayarak, özellikle küreselleşme karşıtlığı, Avrupa Birliği eleştirisi ve göçmen politikaları üzerinden kendi popülist ajandasını güçlendirmeye çalışmıştır.¹² Radikal sağ, hareketin içinde doğrudan örgütleyici bir rol üstlenmemiş; sembolik düzeyde bir destekle yetinmiştir. Le Pen ve partisinin hareketle arasına bir mesafe koymasının temel sebebi, Sarı Yelekliler'in tabanında bulunan heterojen yapının doğrudan partizan bir çerçeveye sokulmasının mümkün olmamasıdır.

Le Pen ve partisi, siyasi manevra alanlarını genişletmek için hareketin taleplerini ekonomik eşitsizlik, yüksek vergilendirme, merkezîyetçi yönetim ve göçmen politikaları üzerinden yorumlamış; fakat Sarı Yelekliler'in sembolü hâline gelen sarı yekeği takmaktan özellikle kaçınarak, kurumsal

düzeyde harekete mesafeli kalmıştır. Bu tutum, radikal sağın hareketi hem destekleyen hem de araçsallaştıran yaklaşımını ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, Fransız sol çevreleri ve sendikalar, hareketin başlangıç aşamasında aşırı sağ ile ilişkilendirilme riski nedeniyle mesafeli durmuş; bu nedenle harekete yönelik destek açıklamaları gecikmiştir. Ancak zamanla Fransız solunun önemli bir kesimi, Sarı Yelekliler'in ana taleplerinin neoliberal ekonomi politikalarına karşı bir toplumsal direniş olarak okunması gerektiğini vurgulamaya başlamıştır. Radikal sol parti Boyun Eğmeyen Fransa (*La France Insoumise, LFI*) lideri Jean-Luc Mélenchon ise bu durumu şu sözlerle özetleyerek hareketi ve taleplerini savunmuştur: *"Hareketin içinde aşırı sağcı unsurların bulunması, neoliberal politikalara karşı yükselen bir halk hareketini desteklememek için bir bahane olamaz."*¹³

Mélenchon'un bu yaklaşımı, sol popülist söylemin hareketle kurduğu ideolojik ilişkiyi ortaya koymaktadır. Fransa'daki sol siyasal gelenek, tarihsel olarak cumhuriyetçilik, halkçılık ve sosyal adalet ilkeleri etrafında şekillenmiş ve bu bağlamda kapsayıcı popülist söylemlerle hareketin ekonomik taleplerini sahiplenmiştir (Arslantaş ve Arslantaş, 2020: 11-12). LFI liderliğinde sol, bu talepleri özellikle ekonomik eşitsizlik, çevresel adalet ve sosyal refah bağlamında dillendirmiş; söylemini sınıf temelli olmaktan ziyade "halkın iradesi" ekseninde kurarak, hareketin popülist niteliklerini sol bir çerçeveye taşımaya çalışmıştır.

Sarı Yelekliler Hareketi, siyasal partilerin farklı yönelimleriyle ilişkilendirilse de özünde, Fransa'da farklı sosyal sınıfları bir araya getiren çok katmanlı bir toplumsal tepkidir. Hareketin katılımcı profili, büyük ölçüde kırsal bölgelerde yaşayan, emekçi sınıfa mensup bireyler ile sosyal statü kaybı yaşayan orta sınıf unsurlarından oluşmaktadır (Gürçan, 2019: 445). Dolayısıyla bu durum, Yeni Toplumsal Hareketler kuramının kültürel talepler merkezli yaklaşımının ötesine geçen, neoliberal politikaların neden olduğu maddi eşitsizlikleri hedef alan ekonomi-politik temelli sınıfsal kaygıların belirleyici olduğu bir kolektif eylem biçimine işaret etmektedir. Neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı ekonomik eşitsizlikler, Fransa'da farklı sosyal sınıfların yaşam koşullarını giderek zorlaştırmış ve gelir adaletsizliği, vergi yükü, işsizlik, kamu hizmetlerine erişim sorunları gibi meseleler etrafında birleşen geniş bir halk muhalefeti yaratmıştır. Bu süreçte hem işçi sınıfı hem de orta sınıf, artan yaşam maliyetleri, devletin sosyal politikalarının gerilemesi ve piyasa mekanizmalarının halk üzerindeki yükü nedeniyle ortak bir antagonizma üretmiş ve bu nedenle Sarı Yelekliler Hareketi, toplumsal taleplerin sınıfsal düzlemde ortaklaştığı bir protesto hareketi olarak değerlendirilmektedir.

Sarı Yelekliler Hareketi, her ne kadar doğrudan kimlik temelli bir siyasal ajandayı önelemediği olsa da, içinde geliştiği toplumsal bağlam itibarıyla kültürel-kimliksel yarılmalardan tamamen yalıtılmış değildir. 1980 sonrası Fransa’ında kamusal alanın giderek kültürel farklılıklar, göç, laiklik ve ulusal kimlik gibi meseleler etrafında şekillenmesi, hareketin ortaya çıktığı zemini dolaylı biçimde etkilemiştir. Bununla birlikte, Sarı Yelekliler’in siyasal anlamda dikkat çekici yanı, tüm bu kimliksel gerilimlere rağmen esas olarak sosyoekonomik talepler etrafında şekillenmiş olmasıdır. Hareketin tabanı, farklı kimlik gruplarından gelen bireylerden oluşsa da, bu farklılıklar hareketin kolektif eylem repertuarında ikincil düzeyde kalmış; vergi adaletsizliği, alım gücünün düşmesi ve sosyal hizmetlerin gerilemesi gibi sınıfsal temelli sorunlar ortak zemini oluşturmuştur. Bu yönüyle hareket, Fransa’daki kültürel kutuplaşmayı veri olarak değil; onu aşan bir halk tepkisi örgütlemeye çalışmış, böylece kimlik ekseninde derinleşen siyasal yarılmalara karşı sınıfsal eşitsizlikleri önceleyen bir yönelim sergilemiştir. Kimliksel bölünmelerin hareketin örgütlenmesini doğrudan yönlendirmemesi, bu dinamiklerin önemsiz olduğu anlamına gelmemekte; aksine, sosyoekonomik eşitsizliklerin bu kültürel yarılmalara iç içe geçerek hareketin arka planını daha da karmaşıkleştirdiği görülmektedir.

Bu bağlamda, hareket içinde kültürel taleplerin daha arka planda kalması, Fransa’daki önceki sosyal hareketlerin bu tür talepleri büyük ölçüde gündeme taşımış ve belirli kazanımlar elde etmiş olmasıyla da açıklanabilir (Yolande, 1994: 122-124; Mathieu, 2004). Bu yönüyle Sarı Yelekliler, dönemin hegemonik çatışma ekseninin ekonomi-politik temelli olduğunu gösteren bir örnek teşkil etmekte; hem yeni toplumsal hareketler kuramının sınırlılıklarını hem de popülist söylemlerin çoğulculuk içindeki etkilerini yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Gezi Parkı Eylemleri

Türkiye yakın tarihi incelendiğinde şüphesiz ki hem biçimsel hem de içerik açısından Gezi Parkı eylemleri, yeni toplumsal hareketlerin en meşhur ve yaygın örneğini oluşturmaktadır. Eylemlerin ortaya çıkışı, örgütlenmesi ve eylemcilerin talepleri incelendiğinde klasik toplumsal hareketlerden ayrıştığı noktalar fark edilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi yeni toplumsal hareketler alanının referans ismi olarak kabul edilen Touraine’in teorilerine paralel biçimde Gezi Parkı eylemleri, yaşam biçimi taleplerinin ön plana çıktığı ve endüstriyel dönemdeki sınıf çatışmasının merkezde olmadığı bir toplumsal olaydır (Yıldırım, 2014a: 178). Eylem sürecinde gelişen merkezlessiz dayanışma hali, Habermas’ın yeni toplumsal hareketlerde gözlemlediği bir

duruma benzetilebilir: Kapitalist sisteme karşı çıkan ve insan ilişkilerinin araçsallaştırılmasına direnerek yaşam dünyasının değerlerini korumaya çalışan bir refleks. Eylemci profilinin sınıfsal dayanışmanın uzağında olması ve orta sınıf -hatta belki orta üst sınıf denebilir- beyaz yakalı yahut üniversite öğrencisi ağırlıklı görünüm arz etmesi ise Offe'nin yeni toplumsal hareketlere dair tespitleriyle uyusmaktadır.

Teorisyenlerden bağımsız biçimde Gezi Parkı eylemlerini yeni toplumsal hareketler kategorisine sokan vasıfları sayılacak olursa ilk sırada sınıf mücadelesinden uzak kimlik temelli talepler yer alacaktır. Merkezsiz ve lidersiz örgütlenme biçimi ve hareketin yatay ağlar ile doğrudan iletişim üzerinden büyüüp varlığını sürdürmesi ikinci karakteristik özelliğidir. Duvar yazıları, sosyal medya paylaşımları gibi farklı vesilelerle gözlemlenebilen ve "orantısız mizah" olarak karikatürize edilmiş ironik sloganlar aracılığıyla oluşan özgün kültürel ifade biçimi ile "duran adam", "kırmızılı kadın" gibi direnişin kendi sembollerini üretmesi de bir diğer özellik olarak kendisini göstermektedir. Eyleme katılan kitleler ortak bir "biz" kimliği altında birleşemese de neye karşı durdukları son derece açıktır. Devletin otoriterleşmesine ve bireysel özgürlüklere yönelik müdahalelere karşı duran bu heterojen kitle, her türlü "modern" geleneksel kurumdan (sendika, siyasi parti, dernek vb.) bağımsız olarak bir araya gelmiştir. Tüm bu özellikleriyle, söz konusu eylem dalgası, yeni toplumsal hareketlerin neredeyse kusursuz bir örneğini sunmaktadır.

Yukarıdaki tespitler soğukkanlı teorik perspektiflerdir. Ancak sahada yaşanan ise neredeyse tüm Türkiye için anlık, beklenmedik bir durumdur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 27 Mayıs 2013 tarihinde Taksim meydanını yayalaştırma projesi kapsamında Gezi Parkı'nda bazı düzenlemeler yapma kararı almıştır. Parktaki ağaçların kesilmesini ve/veya yerinin değiştirilmesini istemeyen bir grup ise Belediye'nin çalışmalarını protesto etmiş, iş makinelerini engellemiş ve bu muhalif grubun içinden yaklaşık 50 kişilik gönüllü ise parkta çadır kurarak gece yapılacak bir düzenlemeye karşı nöbet tutma kararı almıştır. Gezi parkı olaylarının başlangıcındaki kıvılcımın parkta nöbet tutan 50 kişi tarafından çakıldığı söylenebilir.

28 Mayıs günü dönemin Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) milletvekili Sırrı Süreyya Önder protestocuların safına katılmış ve eylemin ulusal çapta duyulmasını sağlamıştır. 29 Mayıs günü ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Gezi Parkı'nı ziyaret ederek eylemcilere destek açıklamasında bulunmuştur.

31 Mayıs, eylemlerin büyük şehirlerin merkezine sıçradığı bir dönüm noktası olmuştur. Ankara’da Kuğulu Park ve Kızılay, İzmir Konak ve Gündoğdu Meydanı gibi merkezî noktalarda eylemler, gösteriler ve yürüyüşler başlamıştır. Bugünden sonra gerek İstanbul gerekse diğer büyük şehirlerde eylemler önü alınamaz bir noktaya ulaşmıştır. İç İşleri Bakanlığı 48 ilde 90’ın üzerinde eylem gerçekleştirildiğini açıklamıştır.¹⁴ Eylemler sürerken 5 Haziran günü Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç;12 Haziran günü ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik eylemcilerin temsilcileri ile görüşme gerçekleştirmiştir. Çelik, Gezi Parkı’nda yapılması planlanan değişiklikler hakkında referanduma gidilebileceğini beyan etmiştir. “Bu süreçte gösterici temsilcilerinin hükümet tarafından atılan adımları karşılıksız bıraktıkları ve uzlaşmaz bir tavırla hareket ettikleri algısı güçlenmiştir.”(Polat, 2015: 106) 15 ve 16 Haziran tarihlerinde sırasıyla Ankara ve İstanbul’da “Millî İradeye Saygı” mitingleri gerçekleştiren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, sürecin her noktasında eylemleri kendi iktidarlarına yöneltilmiş uluslararası bir komplo olarak tanımlamıştır. Mitinglerin düzenlendiği günlerde çevik kuvvet ekiplerinin müdahalesiyle Gezi Parkı, eylemcilerden tamamen boşaltılmış ve böylece yaklaşık 20 gün süren protesto dalgası büyük oranda sönümlenmiştir.

Gezi Parkı eylemleri, ulusal ve küresel medyayı yoğun biçimde meşgul etmiştir. Buna paralel olarak akademide olayları farklı açıdan analiz eden çok sayıda çalışma ortaya konmuştur. Başlığında “Gezi Parkı” ifadesini barındıran 80 tez ve 72 makalenin yayınlandığı görülmektedir.¹⁵ Bu çalışmalar alanlarına göre incelendiğinde, öncelikle iletişim, medya ve gazetecilik gibi alanlarda eylemlerin iletişimsel dili ve medyadaki yansımaları üzerine yapılan araştırmalar göze çarpmaktadır. İkinci olarak kentleşme, kamu hukuku bağlamlarında olayları analiz eden kamu yönetimi çalışmaları görülmektedir. Son olaraksa demokrasi, yeni toplumsal hareketler ve olayların yapısal analizi çerçevesinde inceleme yapan sosyoloji veya siyaset bilimi çalışmaları mevcuttur.

Literatürden seçmece ve kısıtlı birkaç örnek sunmak gerekirse Tuncel’in çalışması (2014), Gezi Parkı eylemlerini Türkiye’nin kendi tarihindeki devlet-toplum-muhalefet arasındaki dengesiz iktidar dağılımını merkeze alarak açıklamaya yönelmiş bir çalışma olarak dikkat çekmektedir. Türkiye tarihinde sivil alanın gelişmemesine vurgu ve merkezî iktidarın karşısında onu demokratik davranmaya zorlayacak farklı bir iktidar odağının olmaması analizin merkezinde yer almaktadır.

Polat'ın (2016, 2019) çalışmaları da ilgi çekicidir. İlk çalışması eylemleri Wallerstein'in dünya-sistemleri analizi doktrini çerçevesinde ele almaktadır ve bu olayların kapitalist dünya-ekonominin sistemik krizi ile ilgili olduğu argümanını öne sürmektedir. 2016 tarihli çalışması ise olayları süreklilik ve kopuş tezleri bağlamında incelemekte ve eylemlerin sınıfsal temelli hareketlerden gerçek anlamda bir kopuş olup olmadığını tartışmaya açmaktadır.

Yıldırım'ın (2014b) çalışması ise hareketi anarşist bir bağlamda değerlendirmesi açısından özgünlük taşımaktadır. Çalışmada Yıldırım, sadece Gezi Parkı eylemleri'nin değil genel olarak "yeni toplumsal hareketler" olarak adlandırılan eylem biçiminin anarşist bir damar taşıdığını iddia etmektedir.

Yukarıda da vurgulandığı gibi eylemler, yeni toplumsal hareketler çerçevesinde sıklıkla değerlendirilmiştir. Bayhan'ın (2014) çalışması bu konudaki yayınların erken dönemli olanlarından. Yeni toplumsal hareketlerin teorik olarak kapsamlı biçimde ele alındığı bu makalede Gezi Parkı eylemleri, 2011 yılından itibaren Arap Baharı dalgasının Türkiye'deki uzantısı veya taklidi olarak görülmektedir. Yazar, tıpkı 2013 yılında olduğu gibi 1968 gençlik eylemleri dalgasının da Türkiye gençliği arasında yayıldığını ve taklit edildiğini vurgulamaktadır.

Konuyu analiz eden eserlerin sayısı arttırılabilir. Literatürü hakkıyla ihata eden bir tarama yapabilmek için bibliyometrik bir çalışma gerekmektedir ki bu teşebbüs, metnin sınırlarını aşmaktadır. Çalışmalarda, eylemlerin neoliberal politikalara yönelmiş bir tepki olduğu ve yeni toplumsal hareketler akımına dahil edilebileceği hususunda büyük oranda fikir birliği olduğunu söylemek hata olmayacaktır. Bu çalışma ise Gezi Parkı vakasını Fransa'daki Sarı Yelekliler hareketi ile karşılaştırmalı olarak ele alacak ve iki eylemin yöneldiği amacı merkeze koyarak bir analiz geliştirmeye gayret edecektir. Bu nedenle bir sonraki bölümden önce Gezi Parkı eylemcilerinin taleplerine yer vermek gerekmektedir.

5 Haziran 2013 günü eylemciler ile iktidar arasında gerçekleşen görüşmelerden sonra Taksim Dayanışma Platformu, kamuoyuna taleplerini duyuran bir açıklama gerçekleştirmiştir. İlk sırada yer alan talep tahmin edileceği üzere Gezi Parkı'nın park olarak kalması ve bölgeye Topçu Kışlası inşa edilmemesidir. Bunun yanında kentsel mekanın düzenlenmesine yönelmiş taleplerden bir diğeri ise Atatürk Kültür Merkezi'nin yıkılmamasıdır.

Ardından kolluk kuvvetlerini, aşırı şiddet içeren yöntemlerle eylemleri bastırmaya yönlendiren mülkî idare amirlerinin ve emniyet müdürlerinin görevden alınması isteği gelmektedir. Bununla bağlantılı olarak ülkenin farklı şehirlerinde eylemlere katıldığı için gözaltına alınan vatandaşların serbest bırakılması maddesi yer almaktadır. Son olarak İstanbul'daki Taksim ve Ankara'daki Kızılay meydanlarının özellikle 1 Mayıs olmak üzere kamusal eylem, protesto, gösteriler için vatandaşlara açılması istenmektedir.¹⁶

Talepler incelendiğinde kişi ve olay bazlı, yapısal özellik içermeyen maddeler olduğu görülmektedir. Sarı Yelekliler hareketi incelendiğinde ise bunun tam zıddı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Göstericilerin talepleri neredeyse tamamıyla ekonomik, sınıfsal ve yapısal bir görünüm arz etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde biçimsel olarak birbirine son derece benzer iki hareketin talepleri arasındaki farklılık ve bu farklılığın olası nedenleri bir sonraki bölümün odak noktasını oluşturmaktadır.

Taleplerin Farklılaşmasını Anlamak: Tarihsel ve Sistemik Bir Açıklama Teşebbüsü

İki farklı coğrafyada ortaya çıkmış biçimsel benzerlik gösteren iki yeni toplumsal hareketin taleplerinin niçin ekonomik ve kültürel ekseninde dağıldığı sorusu bu çalışmanın temelinde yatmaktadır. Ancak sorunun “Gezi Parkı eylemlerinde niçin ekonomik talepler ön plana çıkmadı?” düzeyinde anlaşılması önem arz etmektedir. Zira Belediye'nin kentteki kamusal alanı düzenleme kararına yönelik başlayan eylem dalgasının -en azından çekirdek düzeyde- ekonomik talepler içermemesi bir noktaya kadar anlaşılabilir. Bu basit çıkarımdan farklı olarak buradaki soru esasında “Türkiye’de niçin ekonomik ve yapısal talepli protestolar bu düzeyde kitleselleşemezken Gezi Parkı eylemleri ulusal ölçekte yayılma başarısı göstermiştir?” şeklinde anlaşılmalıdır. Fransa toplumsal yapısı ekonomi-politik ve sınıfsal direniş odakları ortaya çıkarırken Türkiye’de bu durum niçin yaşanmamakta ve çatışma niçin kültür ve kimlik ekseninde gerçekleşmektedir?

Çalışmanın bu kısmı literatürdeki bir boşluğu doldurma teşebbüsü ve yeni çalışmalara basamak olarak okunmalıdır. Öne sürülen unsurların, durumun yegâne açıklayıcısı olduğu iddiası söz konusu değildir.

Fransa ve Türkiye’de kitleselleşen hareketlerin talep farklılığı; ulusal kimliğin inşa süreçleri, kapitalist sistemdeki hiyerarşik konum ve *prekaryalaşma*, modern devletin tarihsel oluşumunda sınıfsal ilişkiler ve iktidar dağılımı ve buna bağlı olarak sivil alanın oluşumu üzerinden açıklanacaktır.

Ulusal Kimliğin İnşası

Kimlik inşası her zaman için “öteki” kavramını zorunlu olarak ortaya çıkaran bir süreçtir. Ancak öteki olana yaklaşım ve inşa edilen kimliğe (bu mutlaka ulusal kimlik olmak zorunda değil) dahil olmak isteyen kapıların açık olup olmaması o kimliği taşıyan topluluğun davranış örüntülerini derinden etkileyen değişkenlerdir.

Bu bölümde, Fransa ve Türkiye’nin ulusal kimliklerinin inşa süreçleri arasındaki farkların bugünkü yansımaları incelenecek ve Elias’ın (2004a) “Uygarlık Süreci” eseri, bu incelemenin doktriner temelini oluşturacaktır. Elias, çalışmasının ilk cildinde özellikle Fransız ve Alman uluslarının oluşum dinamiklerine odaklanarak, “medeniyet” ve “kültür” kavramları etrafında şekillenen farklılaşmayı tarihsel-sosyolojik bir perspektiften ortaya koymaktadır. Bu hacimli analizi karikatürize göstermek pahasına kısa biçimde anlatmak gerekirse, Fransa’da aristokratik unvanların 15. yüzyıl gibi çok erken bir tarihte satışa çıkarılması (*noblesse de robe*), ortaya çıkmakta olan burjuvazi sınıfı ile aristokrasinin kaynaşmasına ve yüzyıllar içerisinde burjuvazinin -daha sonra Fransız kimliğinin de temelini oluşturacak olan- sofistike davranış kalıpları ve çeşitli estetik zevkleri edinmesi ile sonuçlanmıştır (Elias, 2004a: 137-148). Bu tarihsel gelişme, başlangıçta yalnızca aristokratlarla görgüsüz halk arasındaki farkı ifade eden “medeniyet” kavramının, zamanla belirli davranış kalıplarını benimseyen ama aristokrat kökenli olmayan bireyleri de kapsayacak şekilde anlam genişlemesine uğramasına yol açmıştır. Almanya’nın siyasî açıdan parçalı tarihinde ise aristokrasi ve burjuvazi arasında böyle bir geçişkenlik görülmediği gibi Alman aristokrasisi zaten dil olarak Fransızca konuşan, Almanca yazma ve konuşmayı hakir gören bir kültüre sahiptir. Devrim neticesinde Fransız burjuvazisi devlet aygıtını eline geçirdiğinde “Fransız kimdir?” sorusunu cevaplamak ile uğraşmadı. Zira bu sınıfın aristokrasi ile iç içe geçmiş olan tarihî deneyimi sayesinde yüzyıllar içerisinde edinilen her türlü edebî, mimarî, sanatsal alandaki estetik anlayışın bir karması olarak Fransız’ın kim olduğu sorusu zaten cevaplanmıştır. Lâkin Alman burjuvazisi 19. Yüzyılda devletin kontrolünü eline aldığı anda herhangi bir aristokratik mirasa sahip değildi ve kimlik inşası onlar için yeniden başlıyordu. Bu durum sınır çekici olan, ötekini dışlama potansiyeli yüksek olan “kültür” kavramının ön plana çıkmasıyla sonuçlandı (Elias, 2004b: 78-83).

Milliyetçilik literatüründe de yaygın olarak kabul edilen Fransız tipi milliyetçilik ile Alman tipi milliyetçiliğin farklılaşma nedenlerini Elias, kimlik inşa süreçleri arasındaki yaklaşık dört asırlık farka dayandırmaktadır. Aynı

analizi Türk milliyetçiliği için düşündüğümüzde kronolojik farkın daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir. Modern ulus anlamında Türk kimliğinin inşası için 20. yüzyılın başları veya en iyi ihtimalle 19. yüzyılın son çeyreğini beklemek gerekmiştir. Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarının iflasının ardından yönetici kadroların sarıldığı son dal olan Türkçülük fikri, kendine özgü sorunları bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak toplumsal yapısı aristokrasi sınıfını barındırmayan Osmanlı İmparatorluğu'nda 1875-1925 dönemi düşünülecek olursa etnik olarak Türk olan güçlü bir burjuvazinin varlığından söz etmek de güçtür (Çamurcuoğlu, 2009: 161-178). Bu durum, Türk kimliğinin siyasal ve askerî elitler tarafından inşa edilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Toplumun doğal tekâmülü çerçevesinde yüzyıllar alacak bir değişimin yukarıdan müdahale ile neredeyse yarım asır içerisinde bitirilmeye çalışılması beraberinde pek çok sorunu getirmiştir. Örneğin modern Türk kimliğinin İslam dini ile olan ilişkisi günümüzde dahi tartışmalı bir konudur. Müslümanlık ile Türklük birbirinden tamamen ayrı iki sıfat mıdır yoksa İslam, Türklüğün mütemmim cüzlerinden bir tanesi midir? 21. yüzyılda Türk milliyetçiliği ile ilgili aktüel politik tartışmaların zemininde halen bu belirsizliğin yattığını söylemek hata olmayacaktır. Fransa örneği düşünüldüğünde ise devrim sonrası kilise ile yaşanan büyük çatışma, Napolyon dönemi restorasyon süreci gibi tarihsel gelişmeler Fransız kimliğinin din ile olan ilişkisinin -Türkiye'ye göreli olarak- çok daha sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır (Lyons, 1994).

Türk kimliğinin siyasal iktidar tarafından inşa edilmesinin bir diğer sonucu ise *makbul vatandaş* tanımının sık denebilecek frekansta değişmesidir (Üstel, 2016). Her ne kadar bugün resmî söylemde Türk tanımı vatandaşlık bağı üzerinden yapılmaktaysa da tarihsel uygulamaya bakıldığında Türk milliyetçiliği; dil, tarih ve kültür birliğine dayalı Fransız tipi ile daha çok biyolojiye dayalı Alman tipi milliyetçilik arasında gelgitler yaşamıştır. Aynı şekilde Cumhuriyet tarihi, Fransız tipi dışlayıcı laiklik ile Anglosakson tipi pasif laiklik uygulamaları arasında da sıklıkla kararsızlık yaşamaktadır.

Nihai olarak modern Türk milliyetçiliğinin oldukça geç dönemde ortaya çıkması, ha keza modernleşmenin ve sekülerleşmenin tabandan değil tavandan gerçekleşmesi toplumun kolektif bilinci üzerinde kimlik meselelerinin kristalleşememesine ve bulanık kalmasına neden olmuştur. Bu bulanıklık ise Türkiye toplumsallığında siyasi tartışma ve taleplerin öncelikli olarak kimlik meselelerini içermesine ve ekonomik taleplerin gündemin üst sıralarında kendisine yer bulamamasına sebebiyet veriyor olabilir. Fransa'da ise özellikle Fransız kimliği sorunu çok erken bir dönemde

gündemde yerini almış ve deyim yerindeyse popülerliğini kaybetmiştir. Ekonomik sınıfların da Türkiye'ye göre çok daha erken dönemde oluşmuş olması da sınıfın kendi çıkarlarını daha net görmesine sebep olmuş olabilir. Tüm bu etmenler Fransa'daki toplumsal hareketlerde, ekonomik taleplerin öncelik kazanabilmesinin nedenleri olarak ileri sürülebilir. Elbette Fransa ve Türkiye'deki toplumsal hareketlerin ekonomi ve kültür üzerine olan ilgilerine yönelik tespitimiz görece olarak düşünülmelidir. Türkiye'deki tüm toplumsal hareketlerin mutlak biçimde kültürel ve kimlik sorunları üzerinden yükseldiği yahut tersine Fransa'daki toplumsal hareketlerin tamamen ekonomik sorunları kendisine gündem ettiği iddia edilmemektedir. Üstelik son yıllarda Avrupa'nın gündeminde olan mülteci sorunu, kimlik tartışmalarını tekrar gündemin üst sıralarına taşıma ihtimalini barındırmaktadır. Ancak iki ülkenin toplumsal hareketleri karşılaştırıldığında Türkiye'de ekonomik talepleri yoğun biçimde içeren hareketlerin kitlesellik kazanma ihtimalinin daha düşük olduğu da inkâr edilemez bir gerçeklik olarak durmaktadır.

Post-Fordizm, Merkezde Sanayisizleşme ve Prekarya

Kapitalist dünya-ekonomi kendisine özgün bir hiyerarşi ve iş bölümü içermektedir. Ülkelerin toplumsal yapıları, kapitalist sistemdeki iş bölümünde kendilerine düşen rolden dolaysız biçimde etkilenmektedir. En temelde merkez, yarı çevre ve çevre ülkeler olarak adlandırılabilir bir hiyerarşik yapı söz konusudur. Buradaki merkez ve çevre ifadeleri coğrafi gönderme değil daha çok ulusal ekonominin sektörel dağılımı ile ilgilidir. Kapitalist sistem ortaya çıktığından bu yana her tarihsel dönemde kâr marjı yüksek ve düşük sektörler mevcuttur. Ulusal ekonomisinde kâr marjı yüksek sektörleri yoğun biçimde barındıran ülkeler merkez; kâr marjı düşük sektörleri barındıran ülkeler ise çevre olarak adlandırmaktadır. Her iki özelliği gösteren ülkeler ise yarı-çevre şeklinde tanımlanmaktadır (Wallerstein, 1976). 21. Yüzyıldan örnek vermek gerekirse çip, araba, akıllı telefon üretimi gibi sektörleri ve sosyal medya markalarını ekonomisinde barındıran ülkeler merkez; küresel ekonomiye daha çok hammadde tedariki ve tarımsal üretim ile katkıda bulunanlar ise çevre olarak adlandırılmaktadır. Tahmin edileceği üzere Fransa sistemde merkez konumdayken Türkiye ise 21. yüzyıl itibarıyla yarı-çevre ülke görünümü arz etmektedir.

Bu üretim yapısı farklılıkları, yalnızca ekonomik kârlılık düzeyini değil, aynı zamanda devlet-toplum ilişkilerini ve sosyal koruma mekanizmalarının niteliğini de belirlemektedir. Özellikle Avrupa'da refah devletinin ortaya çıkışı, bu yapısal dönüşümlerle birlikte değerlendirilmelidir. Sosyal demokrasinin yükselmesi ve Avrupa'da ikinci dünya savaşının ardından

refah devletinin ortaya çıkışının altında üretim teknolojisi ve konjonktürel gerekçeler yatmaktadır. 1929 büyük buhranı ile beraber piyasayı tamamen kendi dinamiklerine bırakmak yerine seçici müdahaleci yaklaşımın daha faydalı olabileceğine yönelik görüşler ekonomi alanında yükselmeye başlamış ve buna paralel olarak devletin ekonomideki payı giderek artarak ve sosyal devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Fordist üretim tarzının iç talebi arttırmaya ihtiyaç duyan yapısı, kapitalizmin merkez ülkeleri olan Batı Avrupa halkları için altın çağın yeşermesinin önünü açmıştır (Durdu, 2009). Böylece yüksek ücretler, geniş sendikal haklar, eğitim ve sağlık başta olmak üzere kaliteli, yaygın ve erişilebilir kamu hizmetleri Batı Avrupa’da norm haline gelmiştir. Nitekim toplumdaki dezavantajlı grupların desteklendiği ve proletaryanın burjuvazi karşısında pazarlık gücünün olduğu iyi bir sosyal demokratik düzenin inşası sistemik anlamda merkez ekonomiye ihtiyaç duymaktadır (Çubukçu, 2021).

1970’lerden sonra ise rüzgar tersten esmeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler; talebe göre şekillenen esnek üretim, esnek istihdam, küreye yayılmış üretim zincirlerini yani post-fordizmi mümkün kılmıştır (Harvey, 1997: 164-197). Post-fordist üretim teknolojisi Batı Avrupa’da sanayisizleşme (*deindustrialization*) sürecini tetiklemiştir. Fiziksel üretim maliyet kaygıları nedeniyle Çin, Kamboçya, Bangladeş gibi çevre ülkelere kaydırılmıştır (Bernard vd., 2017: 5-37). İç talebe eskisi kadar ihtiyaç duymayan yeni üretim tarzı, Batı Avrupa burjuvazisini yüksek vergiler ve ücretlerle tasarlanmış sosyal demokratik düzene alternatif arayışına itmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde ele alınan neoliberalizm, arayışa en ideal cevap olarak yükselişe geçmiştir.

Bu başlık altında sayılan tüm gelişmeler Batı Avrupa emek piyasasının şartlarını kökünden değiştirmiştir. Yarım asırdır kapitalizmin merkez ülkesinde son derece iyi şartlarda yaşayan proletarya; güvencesiz istihdam, düşük ücretler, belirsiz gelir, zayıf sendikal ve sosyal haklar, esnek çalışma süreleri gibi alışık olmadığı piyasa koşullarına doğru itilmiştir. Elbette bu değişim birdenbire değil tedrici şekilde gerçekleşmiştir. Emek piyasasında belirsizliğe ve güvencesizliğe adım adım mahkum edilen kitleyi tanımlamak için *prekary* kelimesi icat edilmiştir. Güvencesiz anlamındaki *precarious* ile proletarya kelimelerinin birleşiminden oluşturulmuş bu terimi sosyal bilimlerin gündemine getiren Standing’in çalışmalarıdır (Standing, 2014: 10-12).

Prekaryanın yeni bir sınıf olup olmadığı tartışmaları akademide devam etmektedir (Wright, 2016: 123-135). Bir sınıf olsun veya olmasın çalışmanın

odağı itibariyle prekaryalaşma süreci Fransa ve Türkiye eylemcileri arasındaki farkı açıklayan anahtar kavram olabilir. Prekarya kavramına yöneltlen en büyük eleştirilerden birisi terimin fazla Avrupa merkezci olmasıdır (Munck, 2013: 747-762). Bir ülkede prekaryalaşmanın yaşanabilmesi için işçilerin geleceğini garanti altına alan hukukî güvencelere, sabit ücret ile iş saatlerine sahip olması ve bu ayrıcalıklarını kaybediyor olması gerekmektedir. Bu durum ancak sistemin merkez ülkeleri için geçerlidir. Bu anlamda prekarya olarak tanımlanan koşullar sadece Batı Avrupa halkları için yeni, şok edici ve tahammül edilmesi zor değişimlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kısa tarihinin herhangi bir evresinde işçi sınıfının tamamını korumaya alan gelişmiş bir sosyal demokratik düzen inşa ettiğini söylemek son derece güçtür. Hatta Türkiye'nin 1980 sonrası yöneldiği ucuz iş gücüne dayalı ihracat ekonomisi modeli düşünüldüğünde post-fordizm ve Avrupa'daki sanayisizleşme akımlarının merkezdeki fizikî üretimin Türkiye'ye kaymasını sağladığı böylece ülkedeki istihdama en azından kısa vadede olumlu katkı yaptığı dahi düşünülebilir.¹⁷

Kapitalist sistemin tüm dinamikleri ele alındığında sarı yeleklilerin ekonomi yoğun talepleri son derece anlaşılabilir hale gelmektedir. Zira genelde Avrupa özelde ise Fransa proletaryası yakın zamanda kaybettiği pazarlık gücünü ve haklarını geri kazanmanın yollarını aramaktadır. Kapitalist sistemin merkez ülkesindeki işçiler, fordist dönemde yaşadıkları görece refahın ellerinden kayıp gitmesine tepki göstermektedir. Zamanın ruhuna uygun olarak Fransa'da bu arayış yeni toplumsal hareket biçimine de bürünmüştür. Bu durum, Fransa'da ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlere ekonomik taleplerin de yoğun biçimde dahil olabilmesinin önünü açmaktadır. Türkiye gibi sistemdeki konumu açısından çevreden yarı-çevreye doğru hareket eden bir ülkede ise çok küçük bir bölüm hariç proletarya zaten hiçbir zaman Fransa'daki gibi haklara sahip olmadığından prekaryalaşma süreci Türkiye emek piyasası için büyük bir şok ve yenilik olarak görülmeyebilir. Türkiye işçisi, hiçbir zaman sistemin merkez ülkesindeki muadilleri kadar müreffeh bir dönem yaşamamış ve gelirden o denli yüksek bir pay almamıştır. Bu nedenle, post-Fordizm ve prekaryalaşmanın Türkiye işçisine mevcut sorunlara ek olarak yeni sorunlar ve çatışmalar getirdiğini söylemek zordur. Böylece Türkiye'de ortaya çıkacak yeni toplumsal hareketlere, işçi sınıfının geçmişteki haklarına yönelik taleplerinin eklenmesi ihtimali zayıflamaktadır.

Toplumsal Yapıdaki İktidar Dağılımı

Türkiye toplumsal yapısının tarihsel seyri incelendiğinde feodal yapının olmadığı dolayısıyla aristokrasi sınıfının ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Timur, (1994:27) Osmanlı'nın erken dönemleri için *proto-feodalizm* kavramsallaştırmasını kullanmaktadır. Ona göre Osmanoğulları ailesinin karşısındaki Türkmen aristokrasisi dengeleyici bir güç olarak mevcuttur ve gidişat feodal yapıya doğru evrilme ihtimalini de barındırmaktadır. Ancak devşirme sisteminin işlerlik kazanmasıyla Türkmen Aristokrasisi siyasal iktidarın üst mevkilerinden başarıyla dışlanmış ve feodalizm seçeneği masadan kalkmıştır. Bir başka aristokratlaşma ihtimali bulunan toplumsal grup ise âyanlar olarak düşünülebilir. 17. yüzyılın sonlarına doğru güç kazanmaya başlayan âyanların ise II. Mahmut zamanında askerî ve siyasî iktidarlara ellerinden alınmıştır (Akdağ, 1970: 51-61). Böylece Osmanlı toplumsal yapısı, İstanbul'daki merkezî devleti dengeleyebilecek herhangi bir iktidar odağından yoksun biçimde teşekkül etmiştir.

Burjuvazi sınıfı için de benzeri söylenebilir. İttihat ve Terakki iktidarı ile başladığı kabul edilen “yerli burjuvazi” oluşturma teşebbüsleri, bu toplumsal sınıfın siyasal iktidara bağımlı biçimde ortaya çıkmasını ve Türkiye özelinde özgün tarihsel rolünü oynayamamasına sebebiyet vermiştir. Siyasî iktidara bağımlı bir burjuvazi, merkezî iktidarı dengeleyici ve demokratikleşme adımlarını dayatıcı bir güç olarak tahayyül etmek mümkün değildir (Cin ve Akyılmaz, 2000: 376). Böylece hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde merkezî iktidar, neredeyse rakipsiz bir güç yumağı şeklinde temayüz etmiştir. Bu durum da devleti, her türlü siyasal denklemin en önemli değişkeni konumuna oturtmaktadır. Toplumsal, hukukî ve ekonomik anlamda devlet en önemli belirleyen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fransa toplumunun tarihsel seyri incelendiğinde ise XIV. Louis öncesinde mutlak bir feodalizmden bahsetmek hata olmayacaktır. 17. yüzyıl öncesinde Fransa'da merkezî iktidarın varlığından dahi söz etmek mümkün olmayabilir. Kral ancak “eşitler arasında birinci” mesabesindedir (Henri, 2009: 13). Paris, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iktidarını pekiştirmeye başlarken, bunu aristokrasi, burjuvazi ve ruhban sınıfı arasındaki çatışmaları kendi lehine körükleyerek sürdürebilmiştir. Son tahlilde, iktidarın dağılımına bakıldığında ise Osmanlı örneğindeki kadar başkentte rakipsiz bir güç temerküzünden söz etmek mümkün değildir. Siyasal aygıtın büyük oranda burjuvazi sınıfının kontrolüne girdiği devrim sonrası incelendiğinde ise Fransa toplumsallığında sivil alanın burjuvazi tarafından çoktan inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Sewell, 1994).

Türkiye'de ise sivil toplumun varlığı bile tartışmaya açıktır. Kapitalist sistemin merkezinde yer almayan ülkelerde sivil alanı inşa edecek toplumsal grup

olan burjuvazinin doğal biçimde ortaya çıkmaması, bu işlevin başka aktörler tarafından yerine getirilip getirilemeyeceğine yönelik bir araştırma alanı ortaya çıkarmıştır (Sarıbay, 2024: 222-227). Türkiye özelinde sivil toplumun varlığı kabul edilse dahi -ki bu varsayım tartışmalıdır- oldukça geç dönemde ortaya çıktığı için onun güç dengelerini değiştirecek bir odak olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Bu başlık altında sıralanan sebepler birlikte düşünüldüğünde Türkiye’de bir şeyleri değiştirmenin en kestirme yolu “meşru fiziksel şiddet aygıtını” ele geçirmektir. Bu hakikat, Cumhuriyet tarihini ve Osmanlı modernleşme tarihini farklı (askerî, siyasi ve bürokratik) elit grupları arasındaki mücadele olarak okumayı mümkün kılmaktadır. Elitler arası rekabetin ön planda olduğu siyasî gündemde kimlik tartışmalarının ana gündem konusu olması da şaşırtıcı değildir. Nitekim Tuncel’in (2014: 7-22), Gezi eylemlerini Kemalist elitin, siyasal iktidar olanaklarının gün be gün elinden kayıp gitmesine karşı bir başkaldırı olarak okunabileceğini vurgulaması dikkat çekicidir. Elbette önceki başlıklarda da belirttiğimiz gibi Gezi, siyasal iktidarı tasvip etmeme noktasında birleşen son derece heterojen bir kitlenin ürünüdür. Tüm hareketi salt iktidardan düşmüş Kemalist elitlerin önderlik ettiği bir girişim olarak okumak abestir. Ancak heterojen kitlenin içerisinde güçlü bir Kemalist damar bulunduğu inkâr edilemez.

Kültürel çatışmaların ön planda olduğu ve kimlik tanımlarının siyasal iktidar tarafından sık sık müdahaleye uğradığı bir vasatta zaten kronolojik olarak geç bir dönemde ortaya çıkmış proletaryanın sınıf bilincini kazanıp ekonomik çıkarını birincil gündemi haline getirmesini beklemek makul değildir. Marksist bir terminoloji ile Türkiye vakasında işçi sınıfı, kendinde sınıf özelliklerini baskın olarak taşımakta kendi için sınıf olmanın ise uzağındadır. Nitekim Keyder de Türkiye’nin yakın tarihinde sınıf mücadelesinin kültürel, dinî vs. gibi çatışmalar tarafından perdelendiği veya mecrasından saptığı tespitini yapmaktadır. Böylece Türkiye kamuoyunda ekonomik talepler içeren her türlü cılız ses, yüksek desibelli kimlik tartışmaları arasında kaybolup gitmektedir. Elbette bu, Türkiye’de asla ekonomik temelli gösteriler olamaz, toplumsal hareketler ekonomik talepleri de içerecek şekilde vücuda gelemez demek değildir. Sadece Fransa’ya göre Türkiye’de bu durumun ortaya çıkma ihtimali ve sıklığı çok daha azdır.

Sonuç

Gezi Parkı eylemleri ve Sarı Yelekliler Hareketi sosyolojik olarak yeni toplumsal hareketler kategorisinde yer almaktadır. Ancak iki hareketin talepleri son derece farklılaşmaktadır. Çalışma boyunca bu farklılaşmanın sebebi irdelenmiştir. Burada tekrar belirtmek gerekir ki çalışmanın temel sorusu iki spesifik eylemci grubunun taleplerinin ötesindedir. Niçin bir ülkede ekonomik ve sınıfsal talepler çevresinde yükselen eylemler rahatlıkla kitleselleşebilirken diğerinde ise kimlik ve kültürel taleplerin kitleselleşme potansiyeli taşıdığı cevap aranan esas sorudur. Neoliberal dönemde ortaya çıkan toplumsal hareketlerin sadece taleplerini değil, bu taleplerin biçimlenmesini belirleyen tarihsel ve yapısal koşullar sorgulanmaktadır. Fransa'daki Sarı Yelekliler ile Türkiye'deki Gezi Parkı protestoları örneklerinde, aynı küresel kriz bağlamında şekillenen ancak farklı taleplerle somutlaşan toplumsal hareketlerin, tarihsel-sosyolojik gelenekler, devlet-toplum ilişkileri ve kapitalist hiyerarşi doğrultusunda nasıl farklılaştığı araştırılmaktadır. Sorunun ilk akla gelen cevabı "Fransa siyasetinde sol damar ve dolayısıyla sol popülizm kuvvetliken Türkiye'de ise sağ siyaset egemen durumdadır" olabilir. İki ülkede de eylem dalgalarının popülist siyasetin önünü açtığı doğrudur ancak bu cevap, "niçin" sorusunu "çünkü öyle" şeklinde yanıtlamak türünden bir totoloji içermektedir. Bunun yanında her ne kadar doğrudan iktidara gelemese de Fransa'da sağ popülist siyasetin de önemli bir seçenek olduğu dönemler mevcuttur. Ancak o dönemlerde de ekonomik temelli talepler toplumsal hareketlerin öncelikleri arasındadır.

Bu çalışma, iki ülkenin toplumsal yapısındaki farklılığı açıklayabileceğini iddia eden üç sebep sunmaktadır. İlk olarak ulusal kimliğin inşaları arasındaki zamansal farka dikkat çekilmiştir. Elias'ın perspektifinden incelendiğinde kimlik inşasının erken dönemde gerçekleşmesi, öteki ile olan ilişkinin mahiyetine yönelik önemli sonuçlar doğurmaktadır. İkinci açıklayıcı ise iki ülkenin kapitalist sistemdeki konumu ile ilgilidir. Ekonomik haklarını kaybeden kitlelerin Marksist anlamda bir sınıf dayanışması göstererek siyasal iktidardan talepte bulunabilmesi için elbette öncelikle bu haklarını elde etmiş olmaları gerekmektedir. Son açıklayıcı olarak ise siyasal sistemin şekillenme sürecinde merkezî iktidarı dengeleyecek periferik güç odaklarının olup olmadığıdır.

Ele alınan sorunun tek açıklayıcılarının burada önerdiğimiz maddeler olduğunu iddia ediyor değiliz. Mutlaka başka sosyo-ekonomik ve tarihsel etkenler söz konusudur. Nitekim siyasal, toplumsal ve ekonomik gerçeklik o denli karmaşıktır ki çok sayıda unsurdan etkilendiği gibi aynı zamanda bir

o kadar unsuru da etkilemektedir. Ancak öne sürdüğümüz açıklayıcıların, tarihe yön vermek hususunda diğer etkenlere göre daha güçlü momentuma sahip olduğunu söylemekte beis yok.

Son olarak bu çalışma, alanla ilgili farklı analizler için bir sıçrama tahtası işlevi görmeye haizdir. Toplumsal hareketlerin dinamiklerini karşılaştırmalı bir perspektifle ele almak, yalnızca bu iki örnekle sınırlı kalmayıp daha geniş bir çerçevede kolektif eylemin doğasını anlamamıza da katkı sağlayacaktır. Bu tür karşılaştırmalı araştırmalar, yalnızca mevcut teorileri test etmekle kalmayıp aynı zamanda yeni kavramsal araçlar geliştirmemize de imkân tanıyacaktır. Dolayısıyla, bu çalışma belirli bir soruya yanıt aramakla yetinmeyip, toplumsal hareketlerin oluşum dinamiklerine dair ileride yapılacak araştırmalara zemin sunmayı amaçlamaktadır.

Sonnotlar

1- Damlayan zenginlik tezi, ekonomik büyümenin toplumun tüm kesimlerine yayılması ve böylelikle genel refah seviyesini yükseltmesi fikrine dayanan bir ekonomik modeldir. Bu yaklaşım, ekonomik büyümenin sadece belirli bir sosyoekonomik gruba değil, toplumun tamamına fayda sağladığını ve dolayısıyla gelir eşitsizliğini azalttığını öne sürer. Bu tez, neoliberal dönemde ekonomik politikaların belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve artan gelir eşitsizlikleri gibi faktörler, tezin geçerliliğini sorgulamaktadır.

2- Boş oy ve geçersiz oy kavramları için bakınız: Bulletins blancs et nuls. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/referendum-traite-constitution-pour-l-europe/bulletins-blancs-et-nuls>. Son Erişim Tarihi, 12/03/2025.

3- Dominique B. “Emmanuel Macron : de l’extrême-centre à l’extrême-droite, 29 Ocak 2024. <https://aoc.media/opinion/2024/01/28/emmanuel-macron-de-lextreme-centre-a-lextreme-droite/>. Son Erişim Tarihi, 17/11/2024.

4- Verilen 400 vaatin ne olduğu ve hangilerinin yerine getirildiği için bakınız: https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2022/03/12/emmanuel-macron-a-t-il-tenu-ses-400-promesses-de-campagne_6117218_4355770.html. Son Erişim Tarihi, 17/11/2024.

5- Cole S. “Yellow Vests Against the President of the Rich”, 21 Kasım 2018. <https://jacobin.com/2018/11/yellow-vests-fuel-prices-france-protests>. Son Erişim Tarihi, 20/11/2024.

6- Johnstone, D. "Sarı Yelekliler Neo-Liberal 'Kral' Macron'a Karşı Ayaklandı", Consortium News, 5 Aralık 2018. <https://consortiumnews.com/tr/2018/12/05/yellow-vests-rise-against-neo-liberal-king-macron/>_Son Erişim Tarihi, 11/12/2024.

7- Arthur B. "Gilets jaunes: Macron expose sa 'méthode' pour une 'écologie populaire'", Le Figaro, 27 Kasım 2018. <https://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2018/11/27/25001-20181127ARTFIG00129-gilets-jaunes-macron-expose-sa-methode-pour-une-ecologie-populaire.php>_Son Erişim Tarihi, 06/12/2024.

8- En France et ailleurs: ce que la dénonciation du populisme dit des démocraties représentatives actuelles, The Conversation, 28 Ocak 2024. <https://theconversation.com/en-france-et-ailleurs-ce-que-la-denonciation-du-populisme-dit-des-democraties-representatives-actuelles-232735>_Son Erişim Tarihi, 12/12/2024.

9- Matthieu Suc. "Gilets jaunes: Macron affirme l'inverse de ce que disent ses services de renseignement", Mediapart, 8 Mart 2019. <https://www.mediapart.fr/journal/france/080319/gilets-jaunes-macron-affirme-l-inverse-de-ce-que-disent-ses-services-de-renseignement>_Son Erişim Tarihi, 15/12/2024.

10- Marine Le Pen: Je soutiens les Gilets jaunes depuis la première heure , *France Info*, 5 Şubat 2019. https://www.francetvinfo.fr/economie/transports/gilets-jaunes/video-marine-le-pen-je-soutiens-les-gilets-jaunes-depuis-la-premiere-heure_3233013.html_Son Erişim Tarihi, 23/12/2024.

11- Bakınız sonnot 10.

12- Derrière les Gilets jaunes, l'extrême droite en embuscade, Secrets d'info – France Inter Podcast, 8 Mart 2019. <https://www.radiofrance.fr/franceinter/podcasts/secrets-d-info/derriere-les-gilets-jaunes-l-extreme-droite-en-embuscade-1918761>. Son Erişim Tarihi, 06/01/2025.

13- Soutien aux gilets jaunes: la France insoumise ne veut pas 'se pincer le nez' devant la colère populaire, BFMTV, 12 Kasım 2018. https://www.bfmtv.com/politique/soutien-aux-gilets-jaunes-la-france-insoumise-ne-veut-pas-se-pincer-le-nez-devant-la-colere-populaire_AN-201811120095.html_ Son Erişim Tarihi, 27/12/2024.

14- Gezi Parkı olayları: Gün gün neler yaşandı?. İndigo Dergisi, 29 Mayıs 2016. https://indigodergisi.com/2016/05/gezi-parki-olaylari-gun-gun-neler-yasandi/#google_vignette. Son Erişim Tarihi, 10/02/2025.

15- Veriler akademik.yok.gov.tr adresinden elde edilmiştir. Son Erişim Tarihi, 04.11.2024.

16- Gezi Parkı temsilcilerinin hükümetten 7 talebi. Haber7, 5 Haziran 2013. <https://www.haber7.com/ic-politika/haber/1035100-gezi-parki-temsilcilerinin-hukumetden-7-talebi;> <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/iste-taksim-dayanisma-plattformunun-talepleri-1718886;> https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130605_taksim_plattformu_talepler. Son Erişim Tarihi, 04.11.2024.

17- Post-fordist üretim tarzı çevre ve yarı-çevre ülkelere taşınan fabrikalar neticesinde istihdam yaratmıştır. Ancak kapitalist sistem, bağımlılık ilişkileri, sermaye akışı ve yüksek finans gibi karmaşık dinamikler üzerinden işlediğinden, uluslararası markalar için üretim taşeronluğu yapmanın Türkiye ekonomisi için mutlak bir fayda sağladığı iddia edilmemektedir.

Kaynakça

Abecassis M (2023). De l'élitisme lexical au style familier: La rhétorique d'Emmanuel Macron. *Nordic Journal of Francophone Studies / Revue nordique des études francophones*, 6(1), 55-65.

Akdağ M (1970). Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 51-61.

Akkol M L (2019). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve kamusal alan kavramının analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 171-180.

Arslantaş Ş ve Arslantaş D (2020). Fransa'da Değişen Siyasal Paradigma Çerçevesinde Radikal Solun Yükselişi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-26.

Bayhan V (2014). Yeni toplumsal hareketler ve Gezi Parkı direnişi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 23-58.

Bermeo N (2016). On democratic backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5-19.

Bernard A B vd. (2017). Rethinking deindustrialization. *Economic Policy*, 32(89), 5-38.

Brunet L ve Guignard A (2019). *Les mobilisations sociales en France*. Paris: Presses Universitaires de France.

Can A ve Taşçı U (2016). Teoriler ışığında toplumsal olayların gelişimi ve yönetimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 145-160.

Crouch C (2004). *Post-Democracy*. Polity Press.

Çamurcuoğlu G (2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 161-178.

Duman M Z (2018). Wendy Brown'un eserlerinde neoliberalizmin siyasal rasyonalitesi ve demokrasinin çöküşü. *Sosyoloji Notları*, 1(2), 127-140.

della Porta D (2015). *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back Into Protest Analysis*. Polity Press.

Durdu Z (2009). Modern devletin dönüşümünde bir ara dönem: Sosyal refah devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 37-50.

Elias N (2004a). *Uygarlık Süreci Cilt I*. Çev. Ender Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınları.

Elias N (2004b). *Uygarlık Süreci Cilt II*. Çev. Ender Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınları.

Fillieule O (1997). *Stratégies de la rue: Les manifestations en France*. Paris: Presses de Sciences Po. Chapitre 5: Action manifestante et vie politique, 205-243.

Fraser N (1995). From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a 'post-socialist' age. *New Left Review*, 212, 68-93.

Fraser N (2005). Reframing justice in a globalizing world. *Development and Change*, 36(6), 869-890.

Fraser N (2011). Marketization, social protection, emancipation: Toward a neo-Polanyian conception of capitalist crisis. İçinde: Calhoun, C. ve Derlugian, G. (der.), *Business as Usual: The Roots of the Global Financial Meltdown*, 137-158. New York: NYU Press.

Gerbaudo P (2012). *Tweets and the Streets: Social Media and Contemporary Activism*. Pluto Press.

Gobert V ve Monchatre H (2023). Yellow Vests: Anti-Austerity, Pro-Democracy, and Popular (not Populist). *Frontiers in Political Science*, 5, 1-16.

Gürçan E C (2019). Bir "Siyasal Süreç" Olarak Fransız Sarı Yelekliler Hareketi'nin Ortaya Çıkışı. *Mülkiye Dergisi*, 43(2), 435-458.

Gürçan E C (2019). Küresel kapitalizmin krizi, sınıflar ve "yeni" toplumsal hareketler. *Praksis*, 50(2), 70-90.

Halis-Öztürk B (2020). Inglehart'ın değer dönüşüm teorisi: Akademisyenler üzerine bir inceleme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78, 391-428.

Harvey D (2021). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (Çev. Ayşe Deniz Temiz). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey D (1997). *Postmodernliğin durumu*. (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.

Henri P (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları.

Inglehart R ve Norris P (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash. *Harvard Kennedy School Working Paper*, RWP, 16-26.

- İçli G (2015). Yeni toplumsal hareket teorileri üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 10(14), 415-432.
- İşcan İ H (2018). 2008 Küresel Finans Krizi: Neo-liberal finansal sistemin iflası ve Uluslararası Para Fonu'nun kurumsal sorgusu. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 55(641), 103-132.
- Keyder Ç (1989). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İletişim Yayınları.
- Laclau E (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Epos Yayınları.
- Laclau E ve Mouffe C (2012). *Hegemeonya ve Sosyalist Strateji*. İletişim Yayınları.
- Lyons M (1994). *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*. Bloomsbury Publishing.
- Manjhi P B (2024). Welfare State and Neoliberalism in France Since 1990: A critical analysis. *International Journal of Sociology and Political Science*, 6(1), 69-77.
- Mathieu L (2004). Les mouvements sociaux. *Sciences Humaines*, 154, 42-45.
- McAdam D vd. (2001). *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moati P (2019). Ce que le mouvement des "gilets jaunes" nous dit des limites de la société d'hyperconsommation. İçinde: V. Guillard (der.), *Du gaspillage à la sobriété: Avoir moins et vivre mieux ?* 75-86. Louvain-La-Neuve: De Boeck.
- Mudde C ve Rovira Kaltwasser C (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Munck R (2013). "The Precariat: a view from the South." *Third World Quarterly* 34(5), 747-762.
- Odabaş B (2021). Demokrasi İle Popülizm Arasındaki İlişki. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 1-18.
- Offe C (1985). New social movements: Challenging the boundaries of institutional politics. *Social Research*, 52(4), 817-868.
- Offe C (2004). Yeni toplumsal hareketler: Kurumsal politikanın sınırlarının zorlanması. İçinde: K. Çayır (der.), *Yeni toplumsal hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Öztürk E T ve Daldal A (2021). New social movements as postmodern challenges to neoliberalism and representative democracy. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 1-15.
- Piketty T (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
- Polat F (2015). Dünya Sistemik Krizinin Bir Parçası Olarak Gezi Parkı Direnişi. *The Journal of Academic Social Science* 17(17), 97-117.

Polat F (2016). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Gezi Parkı Direnişi. *Journal of Life Economics* 3(1), 1-22.

Richard G (2006). *Droites et gauches dans la vie politique française: Réflexions sur un affrontement pluriel. Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 90(2), 155-167.

Sarıbay A Y (2024). *Postmodernite, sivil toplum ve İslam*. DBY Yayınları.

Sewell W H (1994). *A Rhetoric of Bourgeois Revolution: The Abbe Sieyes and What Is the Third Estate?* Duke University Press.

Standing G (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.

Stiglitz J E (2003). *Küreselleşme ve Hoşnutsuzlukları* Çev. M. Küçük. İstanbul: Plan B Yayınları.

Stiglitz J E (2015). *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?* Çev:Ozan İşler. İletişim Yayınları.

Streeck W (2021). *Kapitalizm Nasıl Sona Erecek?*. Çev. Bülent Doğan. İstanbul: Can Yayınları.

Streeck W (2016). *Satın Alınan Zaman*. Çev. Kerem Kabadayı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Timur T (1994). *Osmanlı toplumsal düzeni*. Ankara: İmge Yayınları.

Tilly C (1978). *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley.

Torun T (2018). Yaşam dünyasının sömürgeleştirilmesi olarak modernitenin krizi. *Kaygı*, (30), 181-185.

Touraine A (1981). *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Cambridge University Press.

Tuncel G (2021). Gezi Parkı Hadisesinin Anatomisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 7-22.

Uçan Çubukçu S (2021). Sosyal Demokrasi. (der.) Birsen Örs. *Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Urbinati N (1998). Democracy and populism. *Constellations*, 5(1), 110-124.

Üstel F (2016). *Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II, Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İletişim Yayınları.

Yıldırım G E (2023). 2022 Fransa başkanlık seçimlerindeki temel dinamik: Popülizm. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11(1), 120-153.

Yıldırım Y (2014a). The differences of Gezi Parkı resistance in Turkish social movements. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(5), 177-185.

Yıldırım Y (2014b). Gezi Parkı Direnişi'ni Toplumsal Hareket-Anarşizm Bağlantısıyla Anlamak. *Alternatif Politika*, 6(2), 254-276.

Yolande C (1994), Mai 68 : le mouvement étudiant comme mouvement de génération ? *L'Homme et la société*. 111(112), 119-136.

Wallerstein I (1976). Semi-peripheral countries and the contemporary world crisis. *Theory and society*, 3(4), 461-483.

Wright E O (2016). Is the precariat a class?. *Global Labour Journal*, 7(2), 123-135.